

HUKUKİ, SOSYAL, KÜLTÜREL AÇIDAN DARÜLFÜNUNDAN ÜNİVERSİTEYE YOLCULUĞUN ATATÜRK İLKELERİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. BERİN ERGİN

GENEL AÇIKLAMA

Darülfünun, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fatih Sultan Mehmet tarafından temelleri atılan bir eğitim kurumu olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nde medrese dışında bir eğitim kurumunun kurulması gereği hissedilerek kurulmuş bir öğrenim kurumudur. Medreselerde genellikle teoloji eğitiminin ağırlıkta olması böylesi bir üst kuruluşun kurulmasını gerektirmiştir.

Medrese orta çağ İslam ülkelerinde Kuran okuma yöntemini öğreten bölümlere verilen bir isimdir. Medreselerde Darülkurra adı verilen salonlar mevcut olup ve bu salonlarda güzel kuran okuma eğitimleri verilirdi ve güzel okuyanlar adeta yarışlardı. Güzel kuran okuma olayı VII. ve VIII. yy. larda tilavet ve kıraat din bilimi olarak gelişmiştir. Anadolu Selçuklu külliyelerinde camilerde de Darülkurralar mevcuttu. Ancak Osmanlı döneminde ise Kuran'ı ses inceliklerine göre öğreten kurumlara Darülhuffaz denmiş ve Tilavet ve Kıratın yanı sıra Arapça da öğretilen bölümlere Darülkurra denmiştir. Bu medreselerde ortak amaç hafız mevlithan, imam, hatip ve müezzin yetiştirmektir. 1924 tarihinde Teşkilatı Esasiye Kanunu bağlamında medreselerin kapatılmasına kadar bu gelenek sürdürülmüştür.

Dar-ül Fünun veya Darülfünun, Arapça bir kelime olarak Dar EV- YURT ve Fünun FEN -FENLER anlamına gelir ve Üniversite anlamında kullanılan bir sözdür. Başka deyişle Fenin evi veya üniversite yerleşkesi denebilir.

Darülfünun Almanca da Universitat, Fransızca Université, İngilizce. University, ve Türkçe'ye de Üniversite olarak çevrilmiş ve 1933 yılına kadar kullanılmış isimdir. Halen kullanılmaktadır. İlk kurulduğu dönemlerde de tamamen yüksek eğitim veren bir kurum niteliğini taşımayan bu kurumun sadece lise seviyesinde eğitim vermiş olduğunu açıklamak yanlış olmayacaktır.

Darülfünundan Üniversiteye serüveninin geçirdiği merhaleler ve tarihçesine eğilmek sureti ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin üzerinde kurulu bulunduğu topraklarımızda Üniversite geleneğinin temellerinin ne olduğu ve

nereden itibaren bu topraklarda yaşayan insanları etkilediğini anlamak mümkün olabilir.

I) OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAN – TÜRKİYE’YE, DARÜLFÜNÜNDAN - ÜNİVERSİTEYE GİDEN YOLUN TARİHÇESİ¹

Osmanlı topraklarındaki ilk yüksek eğitim olarak kabul edilebilecek kurumun temelini nereye kadar uzatılabileceği konusunda çeşitli açıklamalar bulunmaktadır. Alman tarihçisi Richard Honig tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye’nin en eski üniversitesi olan İstanbul Üniversitesinin kuruluşu 1 Mart 1321 tarihine kadar götürülmektedir. Gerekçe olarak da Bizans ve Osmanlı geleneklerinin birbiri içinde etkileşiminin varlığı göz önüne alındığında bu bağdan hareketle Bizans’ta bulunan eğitim kurumunun Osmanlıdaki Darülfünunun temelini teşkil ettiği şeklinde bir yorum yapılmaktadır. Bahsedilen bu kurumun bulunduğu yer şimdiki İstanbul Üniversitesinin kurulu bulunduğu yerleşkede olduğu ve Roma Üniversiteleri sistemine eş değerde bir tıp, hukuk, felsefe ve edebiyat fakültelerinden oluşan külliyeinin varlığını açıklayarak, bunu İstanbul’da üniversite eğitiminin başlangıcı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ancak Türk araştırmacılar tarafından yapılan araştırmalarda ve İstanbul Üniversitesinin tarihinin açıklanmasında yüksek eğitim bağlamında üniversitenin kuruluş yılı 1453 olarak kabul edilmektedir.

İlk üniversite anlamındaki kurumun İstanbul Üniversitesi ve eğitim olarak kökleri 1453’e dayandırılmaktadır. Gerçekten, fethin ertesi günü 30 Mayıs 1453’te Ayasofya Kilisesinde ve Zeyrek’te toplantılar yapıldığı ve bu toplantılarda Türk Osmanlı kültürünün gerçekleştirilmesi anlamında bir eğitim kurumunun yapılması gerektiğinin hissedilmiş olması Osmanlı’nın Doğu Bizans’ta bir üniversite bulamadığını göstermektedir. Başka deyişle bulsa idi bunun üzerine kendi kültürünü yerleştiren bir eğitim başlatabilirdi. İlk üniversite niteliğindeki kurumun 1470 yılında Fatih Camii külliyesinde kurulduğu ve Rus profesörü Danisevski tarafından tıp fakültesinin yapılandırılmış olduğu açıklanmaktadır. Bizans’ta üniversite bulunmadığı için ve bulunsa idi dahi Osmanlı Kültürü ve İslamiyet ile yoğrulan bir eğitim sisteminin köklerinin aynı olacağını kabul ile başlangıcını Doğu Roma İmparatorluğu olarak geriye

¹ İstanbul Üniversitesi 1453’ten Günümüze İstanbul Üniversitesi Tarihçesi: <https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/universitemiz/tarihçe>; İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi İstanbul Üniversitesi Tarihi (www.istanbul.edu.tr/iletisim/); Ergin Berin: Turkey at the Crossroads: Women’s Rights In the Turkish Legal System Regarding The International Conventions Townsend University Summer Course Lectures.; Billur Özgür: 1933 Üniversite Reformunun Nedenleri ve Atatürk Dönemindeki Sonuçları, (Yüksek Lisans Tezi,) İstanbul 2006,s. 1 ve dv.

götürmek çok iddialı bir yorum olarak kabul edilebilir. Ancak bazı kaynaklar Fatih Sultan Mehmet'in imparatorluk kurmakla Roma ve Osmanlı topraklarının imparatoru olma arzusunun olduğu şeklinde yorumlar da vardır.²

Türk-Osmanlı bilim yaşamının başlangıcı Doğu Bizans'ın yıkılmasını takiben bir eğitim külliyesinin kurulmasının kararlaştırılması ile başlamıştır. Nitekim Prof. Sıddık Sami Onar, "Türklerin İstanbul'da bir üniversite bulamadıklarına ve kendi uygarlıklarını yerleştirdikleri bu kentte kendi tarzlarında kurdukları" üniversite ile eğitimin gerçekleştirmek istenmiş olduğuna dikkatleri çekmiştir. Prof. Cemil Bilsel'de, tıp, hukuk, fen ve edebiyat fakültelerinin kuruluşunun ve İstanbul Üniversitesi'nin ilk başlangıç noktasının 1470 yılında Fatih Külliyesinde kurulan kurum olduğunu vurgulamıştır. Sovyet tıp bilgini Danisevski, tarafından kurulan tıp fakültesinin Dünya'nın en eski tıp fakültesi olduğu da belirtilmektedir.³

Diğer açıklamalara göre, Osmanlı İmparatorluğunda eğitim kurumu kurulması ile ilgili düşünce XIX. yüzyılın ortalarında gündeme gelmeye başladığıdır. 1863'de açılan ilk Darülfünunun halka açık olarak genel kültür konferansları vermekten öteye gidemediği belirtilir. Bu sistem ile eğitimin esasen 1865'de sona erdiği gerçektir. 1869'da çıkartılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde ilk kez Darülfünun konusunda düzenlemeler getirildi, fakat bundan sonraki iki girişimde de bu düzenlemeler göz önüne alınmadı. İkinci kez 1869'da açılan Darülfünunun belirli bir ders programı olmakla birlikte bu program da halka açık genel kültür derslerini kapsıyordu ve bu Darülfünun da 1871'de kapatıldı. 1874'deki üçüncü girişim olarak Mekteb-i Sultanî içinde Darülfünun-ı Sultanî açıldı. Şubeleri ile belirli bir ders programı olan ve hukuk ile mühendislik alanlarında diploma veren bu Darülfünun da 1882'de kapandı. Bu üç girişimdeki başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri orta öğrenim görmüş öğrenci bulunamamasıdır.⁴

Osmanlı İmparatorluğu'nun, yeni çağda Darülfünun kurulması dönemlerinde, Avrupa'daki gelişmelerden esinlenmesi söz konusu olmuştur. Genişleme döneminde, Sultan Beyazıt ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından bu kuruma, Edebiyat ve Fen Fakültelerinin yanında Teoloji de eklettirmiş olduğunu belirtmek gerekir. Osmanlı İmparatorluğunun, duraklama dönemi ve sonra çöküş dönemine girerken aşama aşama, bilimsel ve araştırmaya yönelik çalışmaların ret edilmiş olduğunu akılcı ve rasyonel düşünmeden uzaklaştığı

² Parlar Suat: Bir Roma İmparatoru, (www.Halk Sahnesi.org.) 29.05.2016 İnceleme. İmparatorluğun başkentini elinde tutan imparatordur açıklaması ve mezarının Fatih Camiinde olması ve Fatih Camiinin aslında Havariler Kilisesi olduğu ve fetih sırasında bu kiliseye dokunulmaması ve ganimet alma hakkı olan Yeniçeriler bu kısma sokulmamışlar ve Konstantinopolis'in fethinde ganimet toplama süresi kısa tutulmuştur. Havariler Kilisesi aslında önemli kişilerin mezarlarının bulunduğu kilisedir. Bardaqui Murat: Fatih sultan Mehmet Son Roma İmparatoru mu? 16.01.2007 Sabah Gazetesi., Makale.

³ www.istanbul. Edu.tr. İletişim.);

⁴ Dölen Emre: II Meşrutiyet Döneminde Darülfünun, Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1 2008 s. 1218 vd.

ve imparatorluğun her alanda görülen düşüşünün eğitim alanında da yaşandığı bir gerçektir. Zaten çeşitli imkânsızlıklarla sürdürülmeye çalışılan bilimsel araştırmalar terk edilmek durumunda kalmıştır. Böylece eğitimdeki çöküş imparatorluğun çöküşünü de hazırlayan hızlandıran en önemli faktör olarak karşımıza maalesef çıkmaktadır.

Eğitim araştırma ve bilimsel yayınlar bağlamında konuya baktığımızda Osmanlı'nın batı dünyasındaki gelişmeleri hiç takip etmediği ve medreselerin çağdaş ve dönemdeki gelişmeleri ve yenilikleri takip etmediği ve edemediği gözlenmektedir. Tam anlamı ile geri kalmışlık eğitim kurumlarına hâkim bulunmakta idi. Geri kalmışlığın bir kısım aydın kişilerce fark edildiği ve iyileştirme için gayret gösterildiğini de belirtmek gerekir. Ancak, eğitim kurumlarını gereksinmelere yanıt verecek düzeye getirmek için gerekli çalışmaların yapılması için yetişmiş hocalar olmadığı gibi zihniyet açısından da bağınazlık hüküm sürmekte olduğundan bu çabalar bir sonuç vermemiştir. Yine de bazı düzenlemelerin yapıldığı ve müderrishane, tıp bilimleri ve Mektebi Maarif –i Adliye gibi eğitim kurumlarının açıldığını görmekteyiz.

A) BATI TARZI DARÜLFÜNUNA DOĞRU ISLAHAT⁵ve HUKUKİ BOYUTU

Çöküşün önlenmesi için Islahat ve Tanzimat hareketleri batılılaşma yönünde adımlar atılması gereği ile gerçekleştirilmiş ve ülkenin gelişmenin müspet ilimler ve modern eğitim kurumları kurulması ile mümkün olabileceği görülmüştür.

600 senelik Osmanlı İmparatorluğu çöküş döneminde bir takım çabalar gösterilmiş ise de çöküşü durdurmak mümkün olamamıştır. Hukuk alanında çöküşün önlenmesi çabalarının en başında II. Mahmut döneminde (1808–1839) planlanmasının yapılmaya başlandığı ve Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanmış Tanzimat Fermanının görmekteyiz. Batılılaşma hareketleri II. Mahmut'un oğlu Abdülmecit tahta çıktığında toplumun sükûneti sağlamak ve batılıların tavsiyelerine uyma ile gerçekleşmiştir. Bu belge ile padişahın yetkileri sınırlanmış ve yönetimin meclise ve/veya yetkilendirilen kişilere devredilmesini düzenleyen 3 Kasım 1839'da yayınlanan bir belge olarak Tanzimat Fermanı veya (Gülhane Hatt-ı Hümayunu)⁶ dediğimiz belge batılılaşma adına yapılmış olup çöküşün önlenmesi için hukuki bir faaliyet olarak sayılabilir.

⁵ Tanör Bülent: Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, İst 1999, s.75-117

⁶ Gülhane Hattı Hümayunu, Tanzimat Fermanı aynı ferman için kullanılan adları. (hümayun Padişahın tek taraflı iradesi ile taahhüt ettiği ve kendi yetkilerinin kısıtlandığı bir belge olup Gülhane de okunduğu için Gülhane Hattı Hümayunu denmiştir.

Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile bütün Osmanlı tebaasının mal, can, ırz ve konut dokunulmazlığını güvence altına almayı amaçlayan yönetim Tanzimat döneminde aslında iktidarın kendi kendini korumaya yönelik olarak bir kısım tedbirler olarak Tanzimat Fermanını ilan ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü gayrimüslimlere verilen birçok hak nedeni ile onlar adına yabancı ülkelerin fazla bir talebi olamayacağını ve bu nedenle yönetimde serbesti kazanılacağı zannedilerek ferman yapılmış olduğunu ama sonucun değişmediğini daha sonraki istilacı hareketler ile görmekteyiz.

Osmanlı İmparatorluğunda batı sitemine yakın eğitim kurumlarının kurulmasına ilişkin ilk resmi düşünce Abdülmecit zamanında 1845 tarihinde 'Muvakkat Maarif Meclisi' tarafından kabul edilmiştir. Bu karar ilk seküler yüksek eğitimin kurulması için atılan adımdır. Bu karar ile Darülfünunda, her konuda ilim ve fen öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemin en önemli oluşumu ise ilim ve fennin yayılmasını sağlamak için bir Encümen-i Daniş (Danışma kurulu) kurulması öngörülmüş olmasıdır. Böylece okutulacak kitapların seçimi ve bunların telif ve çevirisi için bir danışma kurulu öngörülerek görevlendirilmiştir. 1845 te Maarif Meclisinin kararı ile devlet dairelerine memur yetiştirmek için Darülfünunun açılması da kararlaştırılmıştır.

Fatih medreselerinin 21 Temmuz 1846 da Darülfünuna dönüştürülmesi ile başlayan hareketlenme 1856 lara gelindiğinde yeterli olmadığı görülmüş Islahat Fermanı gereğince ve yabancılara daha fazla haklar verme girişimleri ile özellikle de yargıda kendi dini inanışları gereği yemin ve sair hakların da tanınması gerekmiştir. Bu dönemde eğitim konusunda içinde bulunulan durumun geriliği idrak olunarak gerekli olduğu için eğitimde de bir takım hareketlenme sağlanmıştır.

1863 lere gelindiğinde birçok toprak kaybı ve yönetimin elden gittiği dönemde 31 Aralık 1863 günü ilk deneysel fizik dersinin verilmiş olduğu belirtilmektedir. Bu eğitim faaliyetinin gerçekleşmesi İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Esasen Tanzimat ve Islahat Fermanları ile laikliğe ve demokratlaşmaya daha açık bir yönetim sistemi içinde Darülfünunun da etkilenmiş bulunduğu düşünülürse İstanbul Üniversitesinin başlangıcının bu tarihten itibaren başlatmak belki mümkün olabilir. Çünkü bu dönemde eğitim kurumları daha bağımsız ve batıya yönelik olarak yapılandırılmaya çalışılmıştır.

Ancak laik cumhuriyet dönemi üniversitelerinin başlangıcını 1470 lerden itibaren sahnede olan eğitim kurumlarının eğitim sistemini esas alarak başlangıç kabul etmek, sistem ve devlet yönetimi farklılığı nedeni ile doğru olmayacaktır. Mevcut kurumlarımızın köklerini çok eskiye götürme hevesi nedeni ile üniversitenin bu topraklarda çok önceden var olduğunu vurgulayabilmek ve

Türk yükseköğrenim kurumlarının kökenini nitelikleri farklı olan bir takım kurumlara dayandırmak ne derece doğru bir yorum olduğu hususu tartışma götürür. Bu nedenle eğitimin içeriği bakımından tarihsel bir geçmiş ile bağlantı kurmaksızın, eğitim kurumlarının varlığını sadece fiziki varlıkları itibari ile kabul etmek ve amaç ve ilkelerinin farklılığı gözetilerek geçmişle ilişkilendirmemek daha doğru olacağı görüşündeyiz. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Devletinin şu anda üzerinde kurulu olduğu topraklarda çok eskilerden beri devrin yönetim biçimi ve anlayışını sergileyen uygulamalar olduğunu bu yönde geliştirildiği bir kısım eğitim kurumlarının var olduğunu kabul etmek ile yetinmek daha doğru bir yorum olacaktır.

Bu bağlamda, yararlanılan eserlerde rastladığımız ve Fatih Sultan Mehmet dönemine dayandırılarak Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti eğitim kurumlarının birbiri içinde olduğunu birtakım zorlamalar ile ortaya koyanlar ile aynı görüşte olmadığımızı belirtmek isteriz. Özellikle din eğitimi veren medrese niteliğindeki eğitim kurumlarının çağdaş eğitim sistemi ile birleştirilmesine gayret sarf eden görüşlere katılmadığımızı, Cumhuriyet dönemi içinde de faaliyeti sürdürülmüş olan Darülfünunundan Üniversiteye geçişi, tarihi bilgilere dayanarak bilimsel nitelikte açıklamaya çalışmaktayız.

1845 te verilen karar doğrultusunda devlet dairelerine memur yetiştirmek için açılan Darülfünun Ayasofya'da eski Cebehâne Kışlası ile Sultan Saraylarının arsasına üç katlı ve yüz yirmi beş odalı bir binada eğitime başlamıştır. Mekteb-i Hukukun kuruluşuna kadar eğitim hizmetlerinde ve devlet işlerinde kullanılan bu binada, idadi ve rüştiyelerden sonra, 14 Ocak 1863'te laboratuvar ve çok geniş bir kütüphanesi olan Darülfünunda, Kimyager Derviş Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Hekim Salih Paşa ve Münecim Osman Efendi gibi devrin kıymetli ilim adamları, ders vermişlerdir. Bu dönemde Darülfünunda ders verebilme yeteneğinin elde edilmesini sağlamak üzere Avrupa'ya öğrenciler de gönderilmiştir. Bu arada mevcut tanınmış bilim adamları tarafından topluma açık konferanslar düzenlenerek eğitime başlanması sağlanmak istenmiştir.

Eğitimin konferanslar şeklinde verildiği bir uygulama ile eğitim yapılmıştır. Bu konferanslar coğrafya astronomi, fizik, gibi konularda gerçekleşmiştir. Bu çalışmalar için Avrupa'dan alet ve edevat ve kitaplar getirtilmiştir. 1865 te Çemberlitaş semtinde Nuri Paşa Konağına taşınan Darülfünun, kısa bir süre sonra çıkan yangında kütüphane ve laboratuvarı yanınca, eğitime ara vermek zorunda kalınmıştır. Bu denemeden sonra diğer bir deneme Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876) ve Ali Paşa'nın sadrazam olduğu ve Maarif Nâzırı Saffet Paşanın gayretleriyle Türbede ikinci bir Darülfünun binası yaptırılmış ve 1845 tarihinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile yangından sonra durmuş eğitim faaliyetine başlanmak

istenmiştir. 1869-1870 te açılan bu kurumun ilk rektörü Yanyalı Hoca Tahsin Efendi olmuştur. 20 Şubat 1870 tarihinde yeni bir yüksek eğitim kurumu olarak, Darülfünun- u Osmani adı ile modern bir anlayışın hâkim kılınması amaçlanarak bir kez daha büyük bir törenle Darülfünun açılma denemesi yapılmıştır.⁷ Çemberlitaş'ta bugün Basın Binası olan yerde felsefe, edebiyat, hukuk, tabiat ve matematik bölümleri olan ve dört yıllık eğitim vermek üzere eğitime kapılar açılmıştır. Kısa bir süre sonra, eğitim kurumu, öğrencilerin laboratuvarında yapılan deneylere ilgi göstermemesi ve/veya henüz bir ihtisaslaşma sağlanamadığı için verilen eğitimden yarar görülmemesi en önemlisi eğitim için gerekli araç gereç ve kitap eksikliği, öğretim kadrosunun yetersizliği nedenleri ile, özellikle de gericilerin karşı eylemleri sonucu karışıklıkların merkezi olmuş, öğrencilerin ilgisizliği ve devamsızlığı sebepleri ile eğitime devam sağlanamamıştır.⁸

Bu dönemde verilen derslerin amaçlanan eğitimi gerçekleştirmekten uzak olması taassup, batılılaşma karşıtı bir kısım hocaların varlığı eğitim faaliyetini son bulmasının nedeni olmuştur.

Darülfünun döneminde doktora derslerine kadar bir sistemin kabul edilmiş olmasına rağmen sistem işletilememiştir.1872 de bilgisizlik taassup nedenleri ve batılılaşma hareketine karşı olduğundan bu teşebbüs de sona ermiştir.

Diğer bir teşebbüs 1874 yılına gelindiğinde şimdiki Galatasaray Lisesi binasında yapılmıştır. Darülfünun-u Sultani, edebiyat, hukuk ve fen bilimi eğitimi vermek üzere kurulmuştur. Darülfünun-u Sultaninin anlamı Sultanlara eğitim veren kurum demektir. Derslerin Türkçe ve Fransızca olarak verilmesi düşünülmüş, ancak, bu kurumdaki eğitim konusu hakkında 1881 tarihinden sonra hiçbir resmi dokümana rastlanılmamaktadır. Darülfünun-ı Sultani Mektep olarak adlandırılan fakültelerden oluşmuştur. Edebiyat Mektebi, Umumi Tarih Kürsüsü, Tarihi Osmani ve Tarihi Düvel kürsüleri kurulmuştur. Üç dönem mezuniyet verdikten sonra 20 yıl faaliyeti ile ilgili hiçbir ize rastlanılmamıştır. Şimdi bu bina Galatasaray Lisesi olarak faaliyet göstermektedir.⁹ 1896 da bir deneme daha görmekteyiz. Sadrazam Said Paşa Sultan İkinci Abdülhamit Handan, lâyiha sunmak sureti ile talepte bulunarak, Darülfünunun tekrar kurulması için hazırlıklarına başlama izni almıştır. Ancak Osmanlı-Yunan savaşının çıkması bu faaliyetin gerçekleşmesini mümkün kılmamıştır. II. Abdülhamit'in tahta çıkışının (1876-1909) 25. yılında, 1 Eylül 1900'da din, matematik, fen, edebiyat teoloji, bölümlerinden oluşan IV. Darülfünun,

⁷ Bu dönem Sultan Abdülaziz dönemi olup, 1860 yılında Ferman çıkarmıştır. Bu Ferman esasen çöken devletin neden çöktüğünün sosyal ve ekonomik nedenleri araştırılmadan İslam görüşünün ağır bastığı ve batı taklitçiliği yapılan bir dönemde çöküşü önleyeceği düşünülerek bir takım ıslahatlar yapılmıştır.

⁸ Dölen E: a.g.m. s. 1218.

⁹ Galatasaray Lisesi Tarihçesi: gls.gsu.edu.tr.

Darülfünun-u Şahane (İmparatorluk Üniversitesi) adıyla açıldığını görmekteyiz.¹⁰ Ancak, hiçbir konuda özerkliği olmayan, istibdat yönetiminin sıkı denetimi altında oluşturulmuş, bilimsellikten uzak bir eğitim kurumu olarak tanımlanmaktadır. Darülfünunda bulunan mektepler Mülkiye, Hukuk, Tıbbiye olup yanına Ulûm-ı Aliyye-i Dîniyye, Edebiyat, Ulûm-i Riyâziye ve Tabiiye kolları ile Türkçe, Arapça, Farsça öğretiliyor ve Fransız, Alman, İngiliz ve Rus filolojilerini de içeren bir bölüm ilave edilmiştir. Bu denemede yerli hocalardan başka Avrupalı hocalar da ders vermekte idi. Bu kurum 1908 de Veznecilerdeki Zeynep Hanım Konağına taşınmış ve yeniden programlarını düzenlemiştir. Bu mahal şimdi İstanbul Üniversitesinin Lalelideki Fen Edebiyat Fakültesinin Kurulu bulunduğu yerdir.¹¹ Batı üniversiteleri anlamında olmak üzere Darülfünun-u Şahane veya İstanbul Darülfünunu 1933 teki eğitim reformuna kadar çağdaş nitelikleri olan bir kurum olarak faaliyet göstermemiştir.

1912 lere gelindiğinde Avrupa'nın durumu ve Osmanlı İmparatorluğunun kâğıt üzerinde kaldığı, toprak kayıplarının, hezimetin yenilginin had safhada olduğu ve itibarın giderek yok olduğu dönemde Lüleburgazlı Emrullah Efendi'nin bir program hazırlayarak Darülfünunun modern üniversite hâline getirme çalışmalarının başlamasına öncülük ettiğini görüyoruz. Zeynep Hanım Konağının yeterli olmamaya başlamasıyla Yerebatan'da Kimya, Feyzullah Efendi Konağında Jeoloji, İbrahim Paşa Konağında Doğu Dilleri ve Saffet Paşa Konağında Coğrafya Enstitüleri kurulmuş ve 1919 da bunlara yeni bir organizasyon ve akademik özgürlük verilmiştir. 1916 da bir grup muallim Darülfünunun özerk olması ve daha bilimsel çalışmasını sağlamaya yönelik olarak iç işlerinde bağımsızlığı için dilekçe vermişlerdir. Bu teşebbüs aslında üniversite özerkliği için ilk başlangıç olarak kabul edilebilir.¹²

I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'dan edebiyat fen ve hukuk mektepleri için profesörler davet edilmiştir ve öğretim kadrosu güçlenmiştir. Savaşı takiben Darülfünun yönetimi için yeni bir yönetmelik hazırlanarak şimdiki duruma benzer bir yönetim sistemi kabul edilmiştir. Şöyle ki, her yıl bir rektör seçilecek ve onun başkanlığında fakülte temsilcilerinden (şimdiki dekan) oluşan bir divan (şimdiki senato)kurumu yönetecekti. Yönetmeliğe göre Darülfünunun dört medresesinin olmasını öngörmüştü.

Cumhuriyetin ilânından sonra Darülfünuna Osmanlı'nın Harbiye Nezareti binası olarak kullandığı ve şimdiki İstanbul Üniversitesi merkez binası öğretimin yapılması için verilmiştir. İlk rektör de İsmail Hakkı Baltacıoğlu olmuştur. 1924'te çıkan kanunla Darülfünuna hükmî şahsiyet (tüzel kişilik)

¹⁰ Billur Ö: a.g.e., s. 6 vd.

¹¹ Dölen E: a.g.e., s.1221 vd.

¹²Billur Ö: a.g.e. s. 11 vd.

verilmiş ve 1933'te de 2252 sayılı Üniversite kanunu ile Darülfünun sona erdirilmiştir ve yeni üniversite kurma işi de Maarif Vekâletine verilmiştir.¹³

B) DARÜLFÜNUN DÖNEMİ ZİHNİYETİ¹⁴

OSMANLIDA EĞİTİM

YABANCI MİSYONER FAALİYETLERİ ve YASAL DÜZEN

Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne doğru kurulan çeşitli eğitime yönelik kurumların bilimsel düzeyinin yönetiminin, örgütlenme biçiminin ve eğitim kadrolarındaki yetersizlikler ve yüksek eğitim bilinci ile hareket edilememesi ülkenin gelişmesini engelleyen en önemli nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir devletin ülkenin vatandaşların gelişmesi için gerekli olan en önemli husus eğitim sistemi Darülfünunda gerçekleştirilememiştir.

Ancak Mustafa Kemal Atatürk dönemi ile Darülfünun yeni bir veçheye bürünmüş ve gerek kültür ve gerekse tarih açısından önemli aşama kaydedilmiştir.

Osmanlı döneminde Meşrutiyet'in ilanından sonra hukuk, tıp, fen, edebiyat ve ilahiyat bölümlerinden oluşan İstanbul Darülfünunu 20 Nisan 1912 tarihli bir kararla kurulmuş ancak herhangi bir özerkliği olmaksızın yapılandırılmıştır. Bu kurumun kısmen dahi olsa 1919 yılında yeni bir düzenlemeyle ilmi ve kısmen de yönetsel özgürlük verildiğini belirtilmektedir.¹⁵

Açıklamak gerekirse Osmanlı İmparatorluğunun temel eğitim sisteminin kaynağı İslam dinine dayalıdır. Hukuk kaynağı Kuranı Kerim'dir. Kuran'da hüküm bulunmadığı hallerde Hazreti Muhammed'in uygulamaya yönelik (sünnet) sözleri esas alınmakta idi. Hazreti Muhammed'in konu ile ilgili sözlerinin olmaması halinde din bilginlerinin birbirlerinden habersiz olarak yapmış oldukları yoruma (İCMA) başvurulmakta idi. Bu kurallar sadece Müslüman olanlara uygulanan kurallar olarak Osmanlı tebaası arasında eşitliğin olmadığı açık kanıtıdır.

Cumhuriyet öncesi bu dönemin ilgi çekici olaylarından biri "lise tahsilini bitirmiş olan kız çocuklarına tahsilden mahrum kalmamaları için Darülfünun dâhilinde 'kızlara serbest dersler' adı altında derslerin verilmesidir. 1914'te **Darülfünun-ı nas** (Kızlar Üniversitesi) kurulmuştur. Ancak bu mektep ile ilgili kayıtlar ya tutulmadığı için veya önem verilmediğinden kayıtlar

¹³ Aşağıda 1933 tarihinde yapılan ıslahat açıklanacak ve 1924 tarihli yasa hükümlerine er verilecektir.

¹⁴ <http://www.istanbul.edu.tr/tarihce.php> : Akçaoğlu Ertuğrul: Ankara Üniversitesinin Kuruluşu ve İlk Günleri, Barolar Birliği Dergisi sayı 80 Ocak –Şubat 2009, s. 367-379.

¹⁵ Dölen E: a.g.m., s. 1226 vd.

saklanmadığından mezunları hakkında bulgu bulunması mümkün olmamıştır.¹⁶ Fakat bu kurumda okuyanların 1920 lerde sınıfları boykot ettiklerine ilişkin açıklamaların varlığı mektebin bir süre devam ettiğinin delilidir. Bir süre sonra Zeynep Hanım Konağı'nda edebiyat, matematik ve tabii ilimler tahsil etmek için müstakil sınıflar tesis edilmiş olduğu yine ele geçen kayıtlardan dönemin eğitim kurumlarının yapısı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.¹⁷

Yine bu dönemin önemli olaylarından biri de, 1915-18 döneminde halen medrese ruhunu taşıyan Darülfünun'un değişik bölümlerine yabancı bilim adamlarının çağrılmasıdır. İttihatçıların girişimiyle gerçekleştirilen bu atılım Widmann'a göre¹⁸ bir bütün olarak bakıldığında başarılı olmamış, kaybedilen savaştan sonra Üniversitenin, ancak Cumhuriyet devrinde kurulmuş olduğunu savaş yıllarında üniversitenin bunalım içinde olduğu belirtilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun yükselme ve genişleme dönemlerinde kurulmuş olan Beyazıt, Yavuz ve Kanuni Süleyman Medreseleri hukuk, edebiyat, ilahiyat ve tabii bilimlerin okutulduğu örnek görkemli üniversiteler olarak sayılmakta idiler. Duraklama ve gerileme dönemlerine gelindiğinde, gözlem ve deneyi reddeden, akılcı ve bilimsel özellikten uzak ve gücünü yitirmiş, imparatorluğun makûs kaderini paylaşan nitelikte olmak üzere eğitimin gerçekleştirilmeye çalışıldığı sözde eğitim kurumları olmuştur. Bu gerçek inkâr edilemez.

Genel olarak Osmanlı İmparatorluğundaki eğitim ile ilgili durumu belirtmek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğunda eğitimin batıdan örnek alınarak yapılandırılmasında Osmanlı Devleti'nde 1776'lardan itibaren batı örneğine göre askeri okullar ve 1839 Tanzimat dönemi ile de sivil öğretim olarak Rüştiye, İdadi, Sultani gibi ortaöğretim ve ilköğretim kurumları açılmıştır. Maarif Nezaretine bağlı bu yeni mekteplerin yanında Meşihata, Şer'iyeye ve Evkaf Nezaretine bağlı medreseler ve sübyan mektepleri de eğitimlerine devam etmiştir. Yeni açılan mektepleri diğerlerinden ayırt edebilmek için bunlara Maarif Mektepleri ve Tanzimat mektepleri denmiştir. Açıklamak gerekir ki, bu okullarda Batı özellikli derslerin yanında Arapça ve din derslerinin de okutulduğunu unutmamak gerekir. Bu okullarda öğrencilere zorunlu olarak ibadet yaptırıldığı halde medreseler bu okullardaki din eğitiminin yeterli olmadığını belirterek memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Daha koyu bir din eğitimi gerekliliğini talep etmek dönemin zihniyetini göstermektedir. Bu arada azınlıkların ve yabancıların okullarında da kendi kültür ve ideolojileri

¹⁶ Billur Ö: a.g.e.s. 8 vd.

¹⁷ Dölen E:a.g.m. s, 1245 vd.

¹⁸ <http://www.istanbul.edu.tr/tarihce.php>

bağlamında farklı bir eğitim verilmekte idi.¹⁹ Buna gerek duyulması yabancı dil eğitiminin gerekli olduğunun idrak edilmesi nedeni ile açıklanmaktadır.

Osmanlının yıkılmasında rol almış ve bu coğrafi bölgenin parçalanmasını amaçları olarak kurgulamış devletlerin Osmanlı topraklarında kültürel açıdan yapmış oldukları eğitime yönelik girişimlerine kısaca bakmak gerekirse, öncelikle Amerika Birleşik Devletlerinden başlamak gerekir.

ABD, Osmanlı topraklarına yayılma politikasını 1700 li yıllara dayandırmak mümkün. Osmanlının Akdeniz'deki topraklarında ticaret yapmak istemesi ile başlayan bu ilişkiye Osmanlının çok sıcak baktığı söylenemez. Özellikle, 1799,1820,1825,1828 yıllarında Osmanlı mesafesini korumak için gayret sarf etmiştir. Kapitülasyonların Osmanlıya getirdiği olumsuzlukları fark edilmiş olmasının bunda etkisi olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca misyonerlik faaliyeti ve Müslümanların Hristiyanlaştırma politikasında bunun mümkün olamayacağını anlaşılmaması üzerine ülkeyi bölmek ve kaos yaratmak için değişik yöntemlerin yaratılması aşamasına geçildiği açıktır. Bu bağlamda etkin kurum eğitim kurumlarının olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. ABD'nin şu andaki Türkiye Cumhuriyeti Devletinin üzerinde kurulu bulunduğu coğrafi bölgede etkin olmaya çalıştığı şehirler, İstanbul, İzmit, Bursa, Merzifon, Kayseri, Trabzon, Elâzığ, Erzurum, Van, Mardin, Bitlis, Kilis²⁰ proje için seçilmiş bölgelerdir.

Hristiyanlaştırma projesinin gerçekleştirilmesinin zor olduğunu veya imkânsız olduğunu anlayan ABD misyonerliği hedeflerini çeşitli mezheplerde olan Ermeniler üzerinden oynamayı uygun bularak Ermeni çocukları için çeşitli okullar açma konusunda Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak misyonerlik faaliyetlerini bu bağlamda gerçekleştirmeyi sürdürmüştür.²¹

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında eğitim kurumu kurmayı hedef haline getirmiş bulunan ABD Robert Kolej açısından konuya bakarsak,²² tamamen dini nitelikte ve fakat misyonerlikten sanki uzakmış gibi bir görev ile kurulmuş ve mütevellî heyetinin başında her zaman bir misyoner bulunduğu bir sistem içinde eğitim verildiğini görmekteyiz. Önemli olan gerek pazar günleri ve gerekse sabahları dini ayin yapmak ve tüm öğrencilerin buna katılmasını zorunlu tutmaktır. Oysa kolejin kurulmasında belirlenen ilke, herhangi bir dine veya

¹⁹ Şişman Adnan: 20.Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Münasebetleri, 2006 Atatürk Araştırma Merkezi yayını, s.5 vd., 25 vd., Ayrıca bu eser Osmanlı İmparatorluğunda şimdi Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içinde olmayan coğrafyadaki eğitim sistemleri hakkında çok detaylı bilgilerin yer aldığı bir eser olarak geçmiş döneme ışık tutmaktadır.

²⁰ İbid., s.26 vd.

²¹ İbid.,s.32.

²² Kocamanoğlu Emine: Osmanlı Döneminde Robert Kolej'de Din Eğitimi, Osmanlı Cilt 5 Toplum Yeni Türkiye Yayınları, s.359 vd., Şişman A: a.g.e, s.36 vd.

mezhebe bağılı olmayarak ırk ve din farkı gözetilmeksizin herkesin okula alınmasının mümkün olacağına belirtilmiş olmasıydı. Gerçekten de okula her inanıştan ve mezhepten öğrenciler alınmıştır. Fakat böyle olmasına rağmen birçok sorun çıkmış Hristiyan mezhepleri arasındaki fark nedeni ile öğrencilerin ayinlere katılmaları bağlamında da itirazlar olmuştur.

Diğer bir Amerikan Okulu, Üsküdar Kız Lisesi olarak gerçekleştirilmiştir. On rahip ve on rahibe tarafından orta dereceli bir yatılı okul olarak açılmıştır. Görünüş ve verilen eğitim bakımından Amerikan okullarındaki eğitimin konusu ayrık olarak, Robert Kolej misyonu, Osmanlı Devleti'nde siyasal, kültürel ve ekonomik hedefler gerçekleştirmek için olduğunu göz ardı etmeden, Üsküdar Kız Lisesinin misyonu da ülkedeki gayrimüslim tebaanın farklı eğitim almasını mümkün kılmak olmuştur. Azınlık ve yabancıların okullarındaki eğitim sistemi birbirleri ile paralel bulunmakta olup esasen Osmanlıdaki gayri milli bir eğitim sisteminin uygulanması dağınık ve düzensiz çağ dışı eğitimin ülkenin yıkılmasındaki rolünü açıklamaktadır. Bu arada yabancı ve azınlık oluklarındaki dini karakteri koruyabilme mücadelesi de her vakit sürmüştür.²³

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşu ile birlikte değişmeye başlayan Türk toplumunda eğitim sistemi de değişmiştir. Yabancı okullar bağlamında Lozan Konferansında azınlıkların korunması ile ilgili III. Kısımda 40 ve 41. maddelerdeki açıklama gereğince Türk tabiiyetindeki azınlıklara sağlanmış haklar aşağıda belirtildiği gibi düzenlenmiştir.²⁴

“Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları hem hukuk bakımından hem de uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden (garantilerden) yararlanacaklardır. Özellikle giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim öve eğitim kurumları kurmak yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dini ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır. “Hükmü yer almıştır.

41. Madde :

“Genel eğitim konusunda, Türk hükümeti, Müslüman olmayan uyrukların önemli oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

²³ Kocamanoğlu: İbid.

²⁴ Demirci Sevtap: Belgelerle Lozan: 2013, İst. S. 259 vd.

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli oranda buldukları il ve ilçelerde söz konusu azınlıklar, devletler bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerinde genel gelirlerinden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetmeye uygun ölçülerde katılacaklardır. Bu paralar, ilgili kurumların yetkili temsilcilerine teslim edilecektir.”

Esasen Osmanlı İmparatorluğu döneminde kabul edilmiş eğitim kurumları ile ilgili bir karar olmaması²⁵ o tarihe kadar kurulmuş olan eğitim kurumları açısından müktesep hak olgusu kabul edildiği anlaşılmaktadır. Lozan Konferans metninde yeni eğitim kurumları açılması ile ilgili hüküm olmaması veya anlaşma ile ilgili teati edilen mektuplarda bu konulara yer verilmemiş bulunması, yeni eğitim kurumu açma konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemi açısından mümkün olmadığı şeklinde açıklanabilir. Ayrıca, Lozan Konferansı sırasında Osmanlı İmparatorluğunda yabancı eğitim kurumlarının sadece hakiki şahıslara tanınmış bir hak olduğuna dair Mekatibi Hususiye Talimatnamesi hükmünün varlığı ve bu talimatnamenin yürürlükten kaldırıldığına dair bir hüküm Lozan Konferans metninde yer almadığından aynı şekilde hakiki şahısların okul açma haklarının bulunduğu şeklinde de yorum yapılması mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı hükmi şahısların okul açmaları mümkün değildir. Bu hüküm gereği Türkiye Cumhuriyeti dönemi açısından da aynen devam etmiştir. Lozan konferansında yabancıların öğretim kurumu açmaları ile ilgili bir yasak bulunmaması nedeni ile esasen Robert Kolej bünyesinde yükseköğretim düzeyinde eğitim verilmesi konusuna ilişkin 30.01.1959 tarihli kararda yer almış olan “Türk Hükümetinin kendi istediği zaman muayyen bir okulu yabancılara açtırmasına ve mevcudu tevsii ettirmesine, orada memleketin umumi mevzuatına ve menfaatine uygun olarak öğretim yaptırmasına mani bir hüküm mevcut olamaz”, şeklindeki açıklama,²⁶ Osmanlı döneminde yabancı eğitim kurumu açılmasına imkân verilmiş olduğunu açıkça göstermektedir.

Gerek Medresedeki eğitim ve gerekse azınlık ve yabancıların okullarındaki eğitim sisteminin yarattığı kargaşa eğitim sisteminin ne halde olduğunu ortaya koymaktadır. Şer’i hukukun uygulanması ve kadı yetiştirmek için Medresetü’l-Kuzat Nizamnamesi ile Şeyhülislamlığa bağlı medrese kurulmuştur. Bu medrese yüksekokullardan farklı olarak din ile ilgili derslerin yanında fen ve sosyal bilimler ile ilgili derslerin de yer aldığı bir sistem içinde oluşturulmuştur. Böylece medreselere bir okul niteliği verilmeye çalışılmıştır.

²⁵ Osmanlı İmparatorluğunda 1868 tarihli Maarif’i Umumiye Nizamnamesi dışında ayrıntılı bir hukuki düzenleme mevcut değildir. Yaşayan Lozan: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını Ankara 2003,s. 734.

²⁶ Yaşayan Lozan : a.g.e., s. 732 vd.

Amaç Darülfünuna gelecek öğrenciler bağlamında lise ve medreselerde okuyanların bilgilerinin eşitlenmesi ve Darülfünundaki dersleri takip edebilecek niteliğe eriştirilmesidir.²⁷ Bu durum gayri milli bir eğitim sistemi uygulamasıdır. Dağınık ve düzensiz çağ dışı eğitim Kurtuluş Savaşına kadar sürmüştür. Dini eğitimin ağır bastığı ancak dini eğitim alanların Darülfünunda başka bilim dallarında da eğitim almalarının sağlanabilmesi için din eğitiminin yanında fen bilimlerinin de öğretilmeye çalışılması bir proje ürünüdür. Bu yapının varlığı Türkiye'nin kurulu bulunduğu topraklarda yeni üretilmiş bir proje olmadığının açık delilidir.

Darülfünun açısından eğitime göz attığımızda Abdülhamit döneminde yakın siyasi gözetim altında tutulan Darülfünunun, 1908 Devrimi'nden sonra geliştiği söylenebilir. Araştırma enstitüleri, doktora programları ve bilimsel yayınlar, kurumun bir "yüksek okul" kimliğinden çıkarak gerçek bir üniversiteye dönüşmeye başladığını haber vermiştir. 1908 öncesi 600 dolayında olan öğrenci sayısı 1913-14 ders yılında 4600 dolayına çıkmıştır. 1912'de Darülfünun Senatosunun kurulması ile daha batılı bir yönetim ve akademik işlev söz konusu olmuştur. Özellikle 1913-14 ten itibaren öğretim kadrosuna yabancı profesörlerin katılması önemli değişiklik olup devrim niteliğindedir. Çünkü İslam dininin kuralları ile yönetilmenin yanı sıra değişik programların yer aldığı yüksek okulların varlığı ve yabancı hocaların eğitim vermeleri İslam dini kurallarına göre eğitim verilmesinden uzaklaşıldığını göstermektedir.

İkinci Meşrutiyet döneminde Darülfünunun çağa uymayan niteliklerinin giderilmesi için bir kısım ıslahat yapmak gereği düşünülmüş ve Amerika ve Avrupa'dan profesörler getirilmesi için önerilerde bulunulmuşsa da maliyet açısından yeterli ekonomik imkânın olmaması bu önerinin hayatiyete geçmesini mümkün kılmamıştır.²⁸

1915 tarihinde Mekatibi Hususiye Talimatnamesi²⁹ ile eğitimde bir ilerleme yapılması düşünülmüşse de, savaşlar nedeni ile birçok okulun kapatılmak durumunda kalması nedeni ile esasen hiçbir düzenlemenin hayatiyete geçirilmesi mümkün olmamıştır.

İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu dönemde Darülfünunun batı üniversiteleri gibi gelişebilmesi için birtakım faaliyetler yapılmıştır. Örneğin dini ilimler ile ilgili eğitimler darülfünundan ayrılarak yüksek okulların yetkisine verilmiştir. Bu dönemde Fransız üniversiteleri örnek alınmak istenmiştir. Hukuk

²⁷ Dölen E.a.g.m., s. 1234

²⁸ İbid., 1262 vd.

²⁹ Yaşayan Lozan, a.g.e., s.732 vd

açısından batı uygulaması esas alınarak İslam hukukundan ayrıştırılarak, ticaret hukuku, uluslararası hukuk Avrupa'nın laik sistemine uygun hale getirilmiştir.³⁰

Keza İttihat Terakki döneminde, yine Darülfünun ile ilgili gelişmeler gerçekleştirmek için, Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından Ziya Gökalp'ten muallim olarak çalışması istenmiştir. Talat Paşanın ısrarı üzerine Darülfünuna muallim olan Ziya Gökalp, hiçbir müdahale olmayacağı teminatı alarak görev ifa etmiştir. Bu dönemde karşıt görüşler açısından hiçbir ayırıcılık yapmamış kendisine vaki tenkitler üzerinde durmadan görev yapmaya çalışmıştır. Bu dönemde etkinliği aşağıdaki gibi ³¹açıklamak mümkündür.

- Düşünce özgürlüğü açısından Darülfünunda bu kavramın yerleşmesine çalışmıştır.
- Darülfünunda milli bir amacın olması gerektiğini ve bunun için bilimsel araştırmaya önem vermiştir. Araştırmanın eğitimdeki önemini belirtmiştir.
- Edebiyat Fakültesi bağlamında önemli atılımlarda bulunmuştur. Ziya Gökalp için edebiyat kültürünün gelişmesindeki en önemli etkidir.
- Yayın konusuna önem vermiştir.
- Kendisi de Avrupa'da eğitim gördüğü için batı mantığının gelişime açısından önemini bilen birisi olarak birçok gencin Avrupa ülkelerinde eğitim almasını sağlayabilmiştir.

Darülfünunda Tıp, Hukuk, Dişçilik, Eczacılık, Edebiyat şubeleri mevcut olup, buralarda öğrencilerin eğitim aldığı ve fakat çok verimli bir eğitimin var olduğunu söylemek mümkün değildir.

II. Meşrutiyet döneminde İnas Darülfünunu diye hanımların takip edebilecekleri bir yüksekokul açıldığını görmekteyiz. Bu üniversite düzeyindeki okul açılmadan önce kız öğretmen okulu olarak kadın öğretmen yetiştirmek için Darülmualimin-i Aliye denilen erkek yüksek öğretmen okulu gibi, Darülmualimat Kız Öğretmen okulu mevcuttur. Ancak ikisi birbirine eşit eğitim vermemektedir. Erkeklerinki Erkek Yüksek Öğretmen Okulu olup, kızlarınki, Kız Öğretmen Okuludur.

Hukuk ve Tıp okullarına kız öğrencilerin kayıt olmalarına o tarihte müsaade olunmamıştır. Kızların erkeklerle aynı dershanede veya aynı binada okumaları o devirde hoş görülmemiş, kızların sınıfları Cağaloğlu'nda bir binaya taşınmıştır. Ancak 1922 tarihinde Cumhuriyet ilanından sonra erkeklerle beraber Darülfünun'un derslerine devamlarına müsaade edilmiş, tıp ve hukuk

³⁰ Dölen E:a.g.m.,s. 1235.

³¹ İbid., s.1235 vd.

fakültelerine kız öğrencilerin kayıt olmasına ancak imkân tanınmıştır. Böylece, İlahiyat Fakültesi dışındaki tüm fakültelerde karma eğitim gerçekleşmiştir.

Osmanlı döneminde kızların üniversite düzeyinde okula gitmeleri konusunda maarif Nazırı Şükrü Bey (1913-1917) imkân aramış ve böylece hanımlara mahsus kendilerini yetiştirmeleri için serbest dersler açılmasını sağlamıştır. Bu dersler, Darülfünun konferans salonunda açık dersler olarak verilmiştir. Bu serbest dersleri takip eden kadın ve kızlar Kız Öğretmen Okulu mezunları Maarif Nezaretine başvurarak yükseköğretim imkânı tanınmasını istemişlerdir. Böylece İnas Darülfünunu Zeynep Hanım Konağında açılmıştır.³² Üç yıllık bir okul olan İnas Darülfünunu, edebiyat aritmetik ve tabiat olmak üzere üç şubeden ibaret olmuştur. Birinci Dünya Savaşı döneminde 1914 yılı 24 Ekimde ilk kadın üniversitesi olarak kabul edeceğimiz İnas Darülfünunu kurulması önemli bir olaydır. Birinci Dünya savaşı sonunda maalesef Osmanlı Hükümeti üniversite hocalarının maaşlarını kestiği için İnas kapatılmak durumunda kalmış ve 1919 da Darülfünunda erkekler ile birlikte okumaları için bir oluşum gerçekleştirilerek aynı binada ayrı programlar olarak düzenleme yapılmıştır. İnas Darülfünunun Darülfünuna bağlanarak eğitime devam olsa da kız ve erkek öğrenciler farklı saatlerde eğitim almışlardır. Fakat bir yenilik Faik Sabri Duran tarafından Coğrafya dersi için ayrı bir uygulama yapmış ve kız erkek öğrencilerin derslerini birleştirerek ve kapıya bir nöbetçi dikerek karma eğitim vermiştir.³³

16 Temmuz 1931 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresinde kadın ve erkek öğretmenlerin ayrı ayrı ve hatta kadınların arkada yerlerde oturmaları üzerine karşı çıkması sonucunda kız öğrenciler de Darülfünunda kendilerine ayrılan ders saatlerini boykot ederek erkekler ile birlikte derslere girmeye başlamışlardır. Bu tarih itibariyle İnas Darülfünunu fiilen ortadan kalkmıştır.³⁴

Göstermelik olarak niteleyeceğimiz ve Osmanlı toplumunun kalkınmasına ve çağdaşlaşmasına hiçbir katkısı olmayan birtakım yeniliklerin aslında Kapitülasyonlar, Ticaret Anlaşmaları ve Barış Antlaşmaları gibi yabancılara tanınan birtakım imtiyazlar nedeni ile ve onların Osmanlı Ülkesinde rahat hareket edebilmelerini ve yayılmalarını sağlamaktan öteye gitmemiş faaliyetleri ıslahat olarak yorumlamak yanlıştır. Bazı ileri görüşlü sadrazam veya maarif müdürlerinin sebebi anlaşılamayan gayretleri ile İmparatorluğun çok küçük bir kısmına imkân sağlayan eğitim kurumlarının açılması konusu genel anlamda

³² Zeynep Hanım Konağı şimdiki İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat fakültelerinin bulunduğu Laleli mevkiinde bulunan binanın yerinde bir konaktır. Konak eğitim konusunda hizmet vermiştir Konak, Abdülaziz döneminde sadrazam olan Yusuf kâmil Paşanın eşi Zeynep Hanım Konağı olarak tarihe geçmiş bir konak olup maalesef 1942 senesinde tamamen yanmıştır.

³³ İbid., s. 1248

³⁴ Dölen E: a.g.m., s.1247 vd.; <https://www.catlakzemin.com/12-eylul-1914-inas-darulfununu-kadin-universitesi-acildi/> Çatlak Zemin.

eğitim alanında gelişme modernleşme olarak kesinlikle nitelenemez. Bu bağlamda Osmanlı dđnemi özellikle de yıkılma dđnemindeki hiçbir hareketin ileriye yđnelik ve Osmanlı Devleti'ni kurtaracak bir yararının olmadığı açık ve net yıkılmış bir devlet nedeni ile sabit olmuştur.

Kapitđlasyonlar ve Ticaret Antlaşmaları ve Barış Antlaşmalarını da bu arada karıştırmamak gerekir.³⁵ Kapitđlasyonlar Sultanların kendi arzuları ve rızaları ile verdikleri karşılıksız ayrıcalıklardır. Antlaşma değildir. Sultan bu verdiği ayrıcalığı geri alma hakkını haizdir. Ancak bu ayrıcalıklar daha sonra yabancı devletlerin kendilerine geçici olarak tanınmış olan hakların antlaşma haline dđnüřtürmesine ve ticaret antlaşmaları ve barış antlaşmaları olarak sahneye çıkmasına neden olmuştur.³⁶ Bđylece eğitim konusunda ne Tanzimat ve ne Islahat Fermanları 600 senelik Osmanlı İmparatorluğunun çöküşünü durdurmak için önlem niteliğinde bile olmamıştır. Eğitim konusunda herhangi bir olumlu faaliyetin bu dđnemde gerçekleştiğini belirtmek gerçeklere aykırı olacaktır.

II) OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAN BERİ UYGULAMASI SÜREN YABANCI OKULLARIN DURUMU- EĐİTİM³⁷ VE GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ HÜKÜMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmakla eğitim konusundaki yapılanmayı sadece üniversite eğitimini değerlendirmek yeterli olmayacaktır. Bu nedenle Cumhuriyet dđnemine gelinceye kadarki durumu da incelemek gerekir. Belirtelim ki, Lozan Konferansı maddelerindeki hükümler sebebi ile yabancıların ve azınlıkların durumu açısından manzara yukarıda ABD' nin Akdeniz'e inme politikası ve Kapitđlasyonlar ve en önemlisi Müslümanların Hristiyanlaştırılması projesi misyonerlik, yabancıların birçok eğitim kurumu amalarına imkân veren nedenlerdir.

Bu arada belirtilmesinde yarar olan bir hususta Amerikan Senatosu ve Temsilciler Meclisi gizli kararı olarak 116 yıl önce 31 Ocak 1896 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili düşünceyi belirten ve yıllardır projesi yapılmak istenen bir kararın varlığıdır.

ABD Senato ve Temsilciler Meclisi gizli kararları 100 yıl geçmeden açıklanmamaktadır. Aıklayacağımız karar da 100 yılı geçtiği için 1996 yılında

³⁵ Yaşayan Lozan, a.g.e., . 747 vd.

³⁶ Collas Camille Bernard: 1864 te Türkiye Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitđlasyonların Tam Metni, 2005 Ankara, s. 113 vd.

³⁷ Tanör B: a.g.e., s. 240 vd.

100 yıl dolduğu için açıklanmıştır ve Osmanlı İmparatorluğu ve kurulu olduğu ülke hakkında inanılmaz düşünceleri gözler önüne sermektedir. Elimize geçen özet açıklama aşağıdaki gibidir.³⁸

“ABD’nin belirleyeceği bir temsilci ile her Hristiyan ülkeden bir temsilcinin Osmanlı İmparatorluğu adındaki kabul edilemez ve inatla devam eden devletin şeytani hareketlerinin düzene sokulması. Bu karara göre; ABD temsilcisi mutlaka ABD vatandaşı olacaktır. Temsilci, Hristiyan ülke yöneticileriyle işbirliği yaparak aşağıdaki görevleri yerine getirecektir;

a) Tüm Hristiyan ülkelerden ABD temsilcisi ile beraber çalışacak, benzer özelliklerde birer hükümet temsilcilerinin atanması sağlanacaktır.

b) Uluslararası Hristiyan Komitesinin uygun bir bölgede organizasyon çalışmalarına başlaması sağlanacaktır.

c) Uluslararası Hristiyan Komitesince din, mezhep ve milliyetçi özelliklere bakılmaksızın geçici bir Hristiyan yöneticiye Türkiye’nin başkanı olarak seçilmesini müteakip, Osmanlı İmparatorluğu’nun mevcut bölgelerinin sınırlarla ayrılması, bu bölgelerin Hristiyan eyaletleri kabul edilip, Hristiyan gücünün Türkiye Birleşik Devletleri adında toplanması, Utah Eyaleti yönetimi örnek alınarak ve çok eşlilik, kılıçla fethetme gibi dini vaazların ve hareketlerin yasaklanması sağlanacaktır.

d) Geçici hükümet Türkiye Birleşik Devletlerinin sınırlarının içerisindeki etnik özelliklerine uygun olarak oluşacak Ermeni devleti müttefikimize tüm Hristiyan devletlerinin askeri destek sağlamaları istenecektir.

e) Daha önce bahsi geçen geçici hükümetin süresini tamamlamasından sonra müttefik güçler tarafından kısa zaman içinde Türkiye Birleşik Devletleri’nin Uluslararası Hristiyan Komisyonu tarafından tanınması sağlanacaktır. Türkiye’deki ülke yönetiminin hiçbir zaman Sultan, Halife veya Peygamber Muhammed’in dini (şeriat) yöneticileri tarzında olmaması ancak ılımlı dini fikirleri olan ve insanlara olumlu yaklaşan yönetimlerin kurulmasına özen gösterilecektir.

Bu karar bugün Türkiye üzerinde oynanmak istenen projenin 116 yıl önceden planlandığını göstermektedir.³⁹ Bu kabil kararlar Türkiye’nin dostlarını

³⁸ Arslan Bulut: ABD Kongresinin 100 yıl önce aldığı gizli Türkiye Kararı Yeniçağ. Gazetesi 27 Eylül 2012

³⁹ Bu metnin anlamı Türkiye’nin eyaletlere ayrılmasının ve böylece zayıflatarak yönetebilmenin sağlanması için 1896 da ABD de meclis tarafından onaylanan kararlar olarak güncelliğini kaybetmemiştir. Türkiye’de masum insanların canlarının terör örgütleri kurularak alınmasını Kuzey Irak’ta ülkemize saldırılar düzenlemeyi meziyet

ve düşmanlarını bilmesi ve politikasını ona göre dizayn etmesi açısından önemlidir. Artık dostluk ve düşmanlık menfaat yarışı ile gerçekleşmektedir. Özellikle eğitim konusu insanlara format atılacak en önemli ve nazik sonuca en çabuk ulaşılabilecek alandır. Eğitim sistemimizin gelgitler içinde çalkalanması iktidarların kısa menfaatleri cazip görerek bunun altındaki niyetleri okuyamamaktan kaynaklanmaktadır.

İşte Mustafa Kemal Atatürk attığı her adımda aynen Amerika Birleşik Devletleri'nin projeleri nasıl yıllarca önce tasarlanmakta ise bunun gibi Türkiye'nin geleceğini her alanda düşünerek yasaları ve kuralları oluşturmuştur.

Bu arada Teşkilatı Esasiye kanunlarından da bahsederek yasal düzenleme açısından Genç Türkiye Cumhuriyeti Devletindeki yapılanmanın temelindeki yasal düzenlemelerin ne olduğunu görmekte yarar vardır. 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununda eğitim ile ilgili çok açık bir hüküm yoktur. Sadece 11. maddesinde ki hükmün muhtevası aslında Kürt açılımı bağlamında Kürt milliyetçiliğini savunanlarca yanlış yorumlanan hüküm vardır.⁴⁰ Şöyle ki Kürt milliyetçiliği savunucuları kendilerine bir mehzaz kazanımı hevesi ile maddedeki Medaris ve Maarif işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi konusunda il idare meclislerinin yetkili olacağına dair hükmü illerde özerklik olarak yorumlamaya başlamışlardır. Maddenin diğer cümleleri Büyük Millet Meclisince çıkarılacak kanunlar gereği vilayetlere verilmiş işlerin yapılacağına dair cümleler dikkate alınmadan eğitim konusunda üniter devlet yapısını çarpıtmaya yönelik girişimlerin olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Daha açık ve laik bir eğitim konusunda hükmün yer almamış olması bizi yanlış düşünmeye götürmemelidir. Zira o dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim konusuna önem vermesi ikincil bir konudur. Çünkü itilaf devletleri ile belirli anlaşmaları yapmak ve savaşı bitirmek için meşru bir devlete ihtiyacı vardır.

Bu bağlamda, silah ve savaşla kazanılan bir zaferin milleti temsil etmeyen ve meşru güçler tarafından elde edilmemiş bulunması halinde, bu zaferin tanınmasının zor olacağı ve zaferi elde edenlerin akıbetinin meşru zeminde olmaması nedeni ile son derece vahim sonuçları birlikte getirebileceğini Mustafa Kemal Atatürk görmüştür. Halkın meşru yöneticisi konumunda olan Saltanatı sonlandırması gerekmiştir. İtilaf Devletlerinin karşısına kuracağı meşru hükümet ile çıkması gerektiğini bilen bir siyasa ile derhal Saltanatın artık halkın meşru yönetim erkinin olmadığını, tek meşru yönetimin TÜRKİYE DEVLETİ

sayan teröristler yetiştirmeyi Türk Silahlı kuvvetlerini sürekli mücadelenin içine çekerek eritmeyi amaçlamış zihniyetlerin var olduğunu Türk halkının unutmaması gerektiğini vurgulamak yanlış değildir.

⁴⁰ 1921 Tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu 11. Maddesi: Vilayet, mahalli umurda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir. Harici ve dâhili siyaset, şer i, adli ve askeri umur beynelmilel iktisadi münasebet ve hükümetin umumi tekâlifî ile menafii birden ziyade vilayete şamil hususat müstesna olmak üzere, Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavanin mucibince Evkaf, Medar iş, Maarif, Sıhhiye, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti içtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi vilayet şuralarının salahiyeti dâhilindedir.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE olduğunu açıklamak için seçim yaptırmıştır. Böylece, hükümetin Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğunu, Büyük Millet Meclisinin vilayetler halkınca seçilen üyelerden oluştuğunu ve bu vilayetlerden seçilenlerin tüm ulusun vekili olduğunu belirten Teşkilatı Esasiye Kanununu oluşturmuş ve meşruluğunu ilan etmiştir.

14 Ekim tarihinde Cumhuriyetin ilanından on beş gün önce Harbiye Nezaretinden boşalan bugün İstanbul Üniversitesinin Beyazıt'ta bulunan Merkez bina olarak adlandırılan kampüsü Darülfünuna tahsis edilmiştir. Jandarma Komutanlığı binası olan Beyazıt'taki bina da Eczacı ve Dişçi Mektebi olarak ve Medresetül Kuzzat binası da kütüphane olarak kullanılmak üzere tahsis edilerek Darülfünunun fiziki alanı düzenlenmiştir. TBMM artık yeni devletin eğitim konusunda çağdaş bir sisteme ulaşmasını sağlayacak önlemler alması gerekmektedir.⁴¹

Bu aşamada henüz savaş bitmemiş olduğundan eğitim konusu üzerinde vakit ayırması ve vatan savunması ve düşman işgalinden kurtarmak için bir araya getirdiği farklı zihniyetlere sahip grupları eğitim konusunda ikna etmesi ve istediği çağdaş eğitime ulaşmak için gerekli reform niteliğindeki hükümleri düzenlemesi ve kabul ettirmesi esasen beklenemezdi.

Açıklamak gerekir ki, Mustafa Kemal Darülfünun ile ilgili olarak 1933 ıslahata dönemine kadar Darülfünun ile ilgili tartışmalara katılmamış ve Darülfünunun olumsuzlukları açısından doğrudan doğruya hedefine almamıştır. Ulusal bir yapıda yüksek eğitimin yapılması konusundaki düşüncelerini toplumun kabul edeceği bir seviyeye getirmek sureti ile yeni yapılanmaya gitmiştir. Devletin şeklinin Cumhuriyet olarak belirlenmesini takiben Osmanlı Devletinden kalan kurumları ile ilgili planlarını yürürlüğe koymuştur.⁴²

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK sayesinde çağdaş akla ve bilime dayalı eğitim sisteminin kurulması ve geliştirilmesi amaçlanarak, Türk İstiklalini takiben 21 Nisan 1924'te 493 sayılı yasa ile mevcut kurum İstanbul Darülfünuna tüzel kişilik tanınmıştır. 07 Ekim 1925 tarihinde de İstanbul Darülfünunun idari ve bilimsel özerkliği olduğu kabul edilerek MEDRESE olarak eğitim faaliyetini sürdüren bu kurum FAKÜLTE statüsüne kavuşturulmuştur. 1924'te başlayan Kültür Hareketi sayesinde 193 teki reformun ancak gerçekleşebildiğini unutmamak gerekmektedir.

Atatürk, İstanbul Darülfünunundan ülke açısından yüksek eğitimde çok önemli görevleri bulunduğu ve toplumun bunu beklediğini belirterek, bu merkezin o dönem batı düzeyindeki çağdaş kurumların niteliğine erişmesi

⁴¹ Billur Ö:a.g.e.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Billur Ö: a.g.e. s. 32 vd.

gerektiğini açıklamıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti tüm yokluklara rağmen bu kurumun bütçesini de ayrı düzenlemiştir. Çağdaşlığa verilen önem gereği birçok yabancı eğitimci 1924-1926 yılları arasında üniversiteye davet edilmiş olması da esasen bu dönemin düşünce yapısını ve amaçlarını göstermesi açısından son derece önemlidir.

1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununda eğitim konusu ile ilgili hüküm 87 maddede düzenlemiştir. Bu madde, **İPTİDAİ TAHSİL BÜTÜN TÜRKLER İÇİN MECBURİ**, Devlet mekteplerinde meccanidir, şeklindeki hüküm ile, zorunlu ilköğretimin temeli atılmıştır. Burada kadın ve erkek açısından eğitimdeki eşitlik ilkesinin toplum tarafından kabul edilmesinin sindirilebilmesi kolay olmamış ve zaman almıştır.

Eğitim konusunda temel adımlar daha sonraki reformlar ve toplumun çağdaş toplum olması yönünde atılan adımlar ve alınan tedbirler ile mümkün olabilmiştir. Ziya Gökalp tarafından eğitimin birleştirilmesi gerektiği fark edilerek ile 3 Mart 1924, 430 sayılı Tevhid i Tedrisat Kanunu ile bilim ve öğretim kurumları sorunu çözümlenmiş ve tüm okullar Milli eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununun 80. Maddesi, “Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir.” hükmü yer almıştır.

1930 larda Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile yabancılar tarafından açılmış okullara Türk vatandaşlarının gitmeleri yasaklanmıştır. Böyle olunca birçok yabancı okul öğrencisiz kaldığı için kapanmak durumunda kalmıştır. Ayrıca bu kanun laikleştirme politikasının gereği olarak, gerek Türkçenin zorunlu ders olarak Türk öğretmenler tarafından okutulması ve okullarda dini faaliyetlerin devam etmemesi istenmiş ve dini faaliyetlerin devam etmesi gerekçe gösterilerek okullar kapatılmıştır.⁴³ Ancak 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk bir konuşmasında, bu yabancı okulların kalmasını istediklerini ancak dini propaganda yapılmasının doğru olmadığını ve hatta Türk okullarının bile sahip olmadığı imtiyazlara sahip olan yabancı okulların Türk okulları için kabul edilmiş kurallara uymaları halinde faaliyet gösterebileceklerini belirtmiştir.⁴⁴

Yabancı okullar ile ilgili çeşitli dönemlerde yasa değişiklikleri ile birtakım usuller kabul edilmiştir. Yürürlüktün kaldırılmış olan 1965 tarihli 625 sayılı yasa aslında özel öğretimi gerektiren nitelikte okullar ile ilgili olup bu yasanın içinde yabancılar ile ilgili okullar bağlamında hükümler vardı. 625 sayılı Kanunun 5 maddesi 1985 tarihle yapılmış değişiklik ile; Yalnız yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği milletlerarası öğretim kurumu, yabancı uyruklu

⁴³ Yaşayan Lozan a.g.e, s. 733. Örnek olarak Bursa Amerikan Kız Koleji üç Türk kız öğrencinin Hristiyanlığı ilginç bulduğu için din değiştirmesi nedeni ile kapatılmıştır. Türk Amerikan ilişkilerinde gerginlik oluşmuştur. Gazeteler bu konuda yayın yapmışlardır. (1 Şubat 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi)

⁴⁴ İbid.

gerçek ve tüzelkişiler tarafından doğrudan veya Türk vatandaşlarıyla ortaklık yolu ile, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çerçevesinde, Bakanlar Kurulunun izni ile açılabilir. Bu öğretim kurumlarında Türk Devletinin güvenliğine ve menfaatlerine aykırı ve Türk milleti ve milli değerleri aleyhinde eğitim ve öğretim yapılamaz, şeklinde hüküm yer almıştır. Yabancılar ve azınlık okulları ile ilgili yürürlükteki kanun Özel Öğretim Kurumları Kanunu olarak 5580 sayılı ve 08.02.2007 tarihli'dir. 625 Sayılı Kanun'da 2007 tarihine kadar birçok değişiklikler yapılmıştır ancak bunların yerine halen 5580 tarihli kanun geçmiş bulunmaktadır.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile yabancı uyruklular ve/veya yabancı okullar ile ilgili düzenlemeler yıllar içinde değişiklikler ile yapılmıştır.

Kanunun ilk gerekçesinde ve komisyon raporundaki ilke bağlamında belirtilen Türkiye'de yeni yabancı okul açılmasının mahzurlu ve sebepsiz görüldüğü ve mevcut olanların da Türk Kanunlarına göre kurulacak tüzel kişiler tarafından devir alınması idare edilmesi ve yabancı niteliklerinin sonlandırılmasının istendiği ilkesi iken bu düşünce kanuna yansımamıştır.

Yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler kendi adlarına veya Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek ve tüzel kişiler adına her ne surette olursa olsun yeniden özel öğretim müessesesi açamazlar şeklinde olmak üzere yabancıların öğretim kurumu açmaları yasaklanmıştır.

11.07.1984 tarihle bu yasak 3035 sayılı kanun ile değişmiştir. Sadece yabancıların devam edebileceği uluslararası nitelikte okul açılabilmesini Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilebileceği belirtilmiş bu düzenleme de bir yıl sonra değişmiştir. 05.11.1985 tarih ve 3236 sayılı kanun ile, milletlerarası okul açılabilmesi için vakıf şartı kaldırılmıştır. Yabancı sermaye ile ilişkilendirilen okul açma konusu eğitim alanında da yabancı sermayenin ekonomi alanında ivme kazandırabileceği düşünülmüş olmalıdır. 5580 sayılı yasaya getirilen değişiklikler ile uygulama nasıldır:

Kanunun 5/j maddesi ile Yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiler tarafından veya Türk vatandaşlarıyla ortaklık yolu ile açılacak milletlerarası özel öğretim kurumları için ayrıca, 5/6/2003 tarihli ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu çerçevesinde (Değişik ibare: RG-19/2/2020-31044) alınmış Cumhurbaşkanı izninin sureti, gerekli görülmüştür. Kanunun 5/n maddesinde milletlerarası okullar için denklik şartı aranmıştır. Eğitim için izin veren ülke tarafından verilmiş belgenin Dışişleri Bakanlığınca onaylanması gerekmektedir.

Kanunun 7 maddesi milletlerarası okulların 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen Türk millî eğitiminin genel ve özel amaçları ile

temel ilkeleri doğrultusunda kurumun amacına, eğitim programına ve düzeyine uygun, belli bir anlam taşıyan Türkçe ad verileceği hükmüne yer verilmiştir. Ancak azınlık okulları, yabancı ve milletlerarası okullar ile sadece yabancı dil eğitimi veren kurslar bağlamında yabancı ad verilebileceği belirtilmiştir. Diğer kurumlara kıta, ülke, millet, tarih, rakam, yabancı kurum ve kuruluş adları verilemez. Kurumların adlarını, Türk Dil Kurumu kısaltmalar dizininde yer alan kısaltmalar hariç olmak üzere varsa kısaltmaları ile birlikte kullanması esastır. Kurum adı kısaltma olarak kullanılacak ise kurum adı ve kısaltması kurum açma izni ile iş yeri açma ve çalışma ruhsatında yer alacağı açıklanmıştır. Okullarda Atatürk Köşesi yapılması ile ilgili Kanunun 8. Maddesinde, kurumların girişinde temiz, düzenli ve kolayca görülebilecek en uygun yerde anlamlı bir kompozisyon oluşturacak şekilde Atatürk köşesi oluşturulacağı hükmü yer almıştır.

Kanunun 9 maddesi yabancı uyruklu ortağı tespit edilen kurumlar ile ilgilidir. Kurum ortakları arasında yabancı uyruklu ortakların ve ortaklar arasında da tüzel kişilerin olması durumunda ve bu tüzel kişilerin ortakları arasında da yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişi/kişiler bulunduğunun inceleme/soruşturma/denetleme ile tespiti sonucu Kanunun 3 üncü maddesinde belirtilen miktarda idari para cezası uygulanacağı hükmü yer almıştır. Verilen idari para cezası ile yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişi ortaklığın 30 işgünü içerisinde sonlandırılması gerektiği hususu, gerçek kişi ise kurucuya; tüzel kişilik ise kurucu temsilcisine tebliğ edilmektedir. Cezanın takip ve tahsili için de Hazine ve Maliye Bakanlığının kurumun kurulu bulunduğu ildeki ilgili birimine durumun bildirileceği hükmü yer almaktadır. Kurucunun, verilen süre içinde yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişi ortaklığı sonlandırmaması veya kurumda ikinci kez yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişilerin varlığının tespit edilmesi halinde, kurum açma izni ile iş yeri açma ve çalışma ruhsatı, vermeye yetkili makam tarafından iptal edileceğine dair hüküm yer almıştır. Kanunun 28 maddesi yabancı okullarda yönetici ve öğretmen görevlendirilmesi ile ilgili kuralları belirtmiştir.

Buna göre, Türkçe'den başka dille öğretim yapan ve yabancılar tarafından açılmış bulunan okulların kurucuları ile müdürleri, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu ve Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliğinde ve öğretim dilini bilen biri olmak durumundadır. Bu nitelikteki kişinin Türk müdür başyardımcısı olarak çalışma izni düzenlenmek üzere valiliğe önerilerek valilikçe uygun görülmesi halinde çalışma izni düzenlenebileceği hükmüne bağlanmıştır.

Azınlık okulları ile ilgili öğretmen ve yönetici görevlendirmesi ise 28. Maddede belirtilmiştir. Yabancı okullarda yönetici ve öğretmen görevlendirilebilmesi için, Türkçe'den başka dille öğretim yapan ve yabancılar

tarafından açılmış bulunan okulların kurucuları ile müdürleri Türkiye Cumhuriyeti uyruklu, Türkçe veya Türkçe kültür dersleri öğretmenliği yapma niteliğini taşıyan ve öğretim dilini bilenlerden birini, Türk müdür başyardımcısı olarak çalışma izni düzenlemek üzere valiliğe önereceği belirtilmiştir. Valilikçe onaylanan başyardımcı olan Türkçe ve Türkçe kültür dersi öğretmenleri ile ilgili kanun hükümlerine göre en fazla 5 yıl süre ile görevlendirme yapılacağı hükmü getirilmiştir. Bu öğretmenlerin görev süreleri, okul müdürlüğünün teklifiyle uzatılabilir. Bunlardan biri, okul müdürlüğünün görüşü alınarak valilikçe müdür başyardımcısı olarak görevlendirilir. Azınlık okullarının bir kısmında kültür anlaşmaları gereğince veya mütakabiliyet esasına göre Bakanlıkça evrakı incelenmek ve uygun görülme kaydıyla yabancı uyruklu öğretmenlere de görev verilebilir. Yabancı uyruklu eğitim personeline de ön izin belgesi düzenleneceği 29. Madde hükmü olarak yer almıştır. Bu görevlendirmelerde alanında lisans mezunu olduğuna dair diploma veya onun yerine geçen belge aranmaktadır. Ayrıca ülkelerinde öğretmenlik yapma hakkını kazandığına dair belge ve en az iki yıl alanında çalışmış olma şartı aranmıştır. Bunların denkliği de sağlanacaktır. Bu okullar dışında olarak Türkiye’de uluslararası anlaşmalar gereği kalacak olan yabancıların çocukları için geçici olarak öğretim kurumu açılması Bakanlar Kurulu kararına bağlanmıştır. Bu okullarda Türkiye Cumhuriyeti uyruklu olan çocukların kayıt ve kabulü yasaklanmıştır.⁴⁵

A) MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN EĞİTİM POLİTİKASI VE FELSEFESİNİN TEMELİ⁴⁶

Mustafa Kemal Atatürk felsefenin evren karşısında akılcı davranış biçimi sergilemek için araç olduğunu ve felsefe bilmeyen insanın edebiyatçı politikacı olamayacağını, felsefe bilmeyen askerin savaş kazanabileceğini ancak savaşın sebebini ve sonuçlarını anlayamayacağını ve anlayamadığı için de sonuçlarından yararlanamayacağını açıklamıştır. Mustafa Kemal Atatürk felsefeyi sevdiğini ve fakat sistemleri sevmediğini, çünkü sistemlerin TEK GERÇEĞE dayandığını belirtmiştir. Gerçekten tek bir sistemi dogma olarak savunmak ve onun dışında başka gerçeklerin veya yolların olduğunu göz ardı etmek evrensel düşünmeye aykırıdır. Bu nedenle belirli bir görüşe saplanmak kısır döngü olarak ilerlemeye ve aklı kullanmaya engeldir. Sistemcilik yaratıcılığı sona erdirir, toplumların gerçek gereksinimi ve değişkenlikleri gözetilmez hale gelirse insan beyni artık bir sisteme odaklaştırılmış olur. Bu da değişen dünyaya uyumu ortadan kaldırır.

⁴⁵ 20.03.2012 tarihli ve 2020 tarihle esaslı değişikliğe uğramış Özel Öğretim Kurulları Kanununa dayanan Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği hükümleri gereğince yabancı okullar ve eğitim sistemleri ile ilgili hükümler düzenlenmiştir.

⁴⁶Filiz Şahin: Atatürk’ün Eğitim Felsefesi İdealist Eğitimciler' Notes

www.facebook.com/notes.php?id=110269704628:

Bozdağ İsmet: Atatürk’ün evrensel Boyutları, İst. 2008, s, 45 vd.: Tezcan Mehmet: Atatürk’ün eğitim Anlayışına Felsefi ve sosyolojik bir Yaklaşım., Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Sayı 15, cilt V Temmuz 1989.

Varsa yoksa sistemin kuralları işleyecektir. İşte Mustafa Kemal Atatürk akılcılığı esas aldığı için sistemlere karşı olmuş ancak her sistemden ülkeye, ülke insanına, tarihi geçmişine ve geleceğine uygun olan kurallardan yararlanarak ülkeyi yönetmeyi düşünmüş ve gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk katı bir doktrin taraftarı olmayıp aksiyon adamı olması nedeni ile hiçbir felsefe ve doktrin ile sınırlanamayan düşünce sistemi onu idealist ve reformist yapmıştır. Hiçbir zaman tek yanlı düşünceye itibar etmemiş bulunmaktadır. Bu nedenle bazı yorumlarda pragmatist olduğu söylenebilir de⁴⁷ Mustafa Kemal Atatürk'ün milli kalkınma stratejisi ve ulusal çıkarlar hakkındaki plan ve programı ve her konuda çizdiği taslaklar ve eğitim politikası onun herhangi bir doktrine bağlı olması şeklinde yorumlanamaz.

Eğitim politikasında çağındaki ideolojilerle karşılaştırıldığında temelde birçok farklılıkların olduğu gözlenir, çünkü genelde ideolojiler devlet, ırk, sınıf, din, sermaye gibi unsurlardan sadece bir tanesini esas alarak doktrinlerini dayandırdıkları için stratejileri mutlak ve eğitim politikaları da bu esasa dayanır. Bunlar monisttirler. Oysa Mustafa Kemal Atatürk eğitim politikası ve stratejisinde tek yanlı bir düşünceye sahip olmamıştır. Politikasının temelinde birden fazla unsur yer almıştır.⁴⁸

Bu nedenle Türk eğitim sisteminde eğitim felsefesinin ne Platon'un idealizme ve ne de Aristoteles'in realizm ile ilgili fikirlerine bağlamak mümkün değildir, bunların birlikte esas alındığı bir sistem içinde eğitim politikası geliştirilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün dayandığı eğitim felsefesi işte bu nedenle tek yönlü ve emredici nitelikte değildir. Akla dayalı aklın kurallarına ve akılcı yöntemlere uygun idealist ve gerçek yaşam gerekleri ile bağdaşır niteliktedir.

Mustafa Kemal Atatürk gerek geçmişin ve gerekse ileriye yönelik olarak tüm olguları değerlendirerek çağdaş laik ve demokratik modern bir eğitim yöntemine ulaşarak devrimleri gerçekleştirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk hiçbir şekil ve surette Ütopyacı değildir. Realisttir, ilime bilime değer veren ve en üst düzey hak ve yönetim kurallarını birleştirerek yeni bir hamur meydana getirmeyi çok iyi bilmektedir. Hedefi ulusal bir eğitim felsefesi kurmaktır. Çağdaş ve yaşam ile bütünleşen bir eğitim sistemi düşünmüştür. Eğitimin insan gelişmesinde çağdaşlığın sağlanmasındaki önemine binaen yaşamla ilgisinin bilincinde olarak tüm ulusun bu gelişmişliğe erişmesini sağlamaya yönelik eğitimde reformları yaratmıştır

⁴⁷Giritli İsmet "Kemalizm İdeolojisi" Atatürkcülük II. Kitap Atatürk ve Atatürkcülüğe İlişkin Makaleler İstanbul, 2001 s.59-72.

⁴⁸ Budak Şefik: Atatürk'ün Eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim Sisteminin Değiştirilmesi, Milli Eğitim Dergisi Sayı 160 2003.

Ziya Gökalp, İ. Hakkı Baltacıoğlu ve Prens Sabahattin gibi Türk sosyologları, Türk halkı için eğitime toplumsal bakış getiren sosyologlardır. Mustafa Kemal Atatürk, eğitime toplumsal bakışı, teorik ve pratik açıdan ele alarak uygulamayı gerçekleştirmiştir. Böylece köklü değişimler yapabirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim felsefesinin temel niteliklerini özetlemek gerekirse,

- Teori ve uygulamanın birlikte gerçekleşmesi gerekir.
- Eğitim günlük yaşam ile iç içe olmalıdır
- Yaratıcılık gereklidir.
- Eğitim hiçbir şekilde tek bir görüş etrafında gerçekleştirilemez. Tek görüşe uygun eğitim verilemez.
- Medeniyet tarihi içinde bütün düşünce sistemlerinin felsefenin yeteri derecede öğrenilmesi ve yararlanılması gerekir.
- Medrese, hurafe, bilim dışı içeriği ve yöntemi yansıtan eğitim anlayışlarının zararlı olduğu deney sonucu belirlenmiştir. Bunların zararlı olduğu tarihin laboratuvarlarında kanıtlanmıştır. Bu nedenle geriye dönmeye gerek yoktur.
- Eğitimde disiplin ahlak ve maneviyatın hatta dinin doğru bir şekilde öğretilmesi gerekir.
- Dinin bilimsel yöntem ile tedris ettirilmesi mümkündür.
- Eğitimin mutlaka ulusal olması gerekir. Ulusal bütünlüğü tehdit eden iki eğitim biçimi ve mekânı vardır. Azınlık okulları ve medreseler.
- Kalıcı ve istikrarlı bir eğitim politikası teorik bir hazırlığı gerektirmektedir.
- Bilimsel niteliğini ve çağdaş amacını yitirmiş kurumların kapatılması zorunludur.

Mustafa Kemal Atatürk, iyi eğitim görmüş bilinçli bir toplumun gereğini ve devrimlerin yerleşebilmesi, Cumhuriyetin yaşaması için ön şartın eğitim olduğunu görmüş ve tespit etmiştir. Bu nedenle eğitimin toplumun tüm kesimlerine yayılmasını sağlamak için Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren milli eğitim politikası üzerinde önemle durduğunu görmekteyiz. Politikasında Ulusal kültür birliğinin sağlanması- Vatandaşlık eğitiminin ve ilköğretimin yaygınlaştırılması- Eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi⁴⁹ için projelerini gerçekleştirmeye başlamıştır. Güçlükleri görüp aşabilmek için stratejilerini toplumun sosyal yapısını dikkate alarak geliştirmiştir. Tüm zorlukları sarsmış toplumun gelişmesi için eğitimin anahtar olduğuna inandığı için eğitimin değişmez demokratik ve laik kurallara bağlanmasını sağlamıştır.

Eğitimin millî olmasına çok önem veren Mustafa Kemal Atatürk

⁴⁹ İbid.

“... Bir millî terbiye programından söz ederken, yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültür kastediyorum”. Çocuklarımız, gençlerimiz kendi millî değerlerimizle milime dayalı olmasını ileri sürmüş ve

“Milletimizin siyasal, toplumsal yaşamında, fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır”.⁵⁰

Sözleri ile bilimselliğe önem verdiğini görmekteyiz ve eğitim ve öğrenimde amacın içerik ve araçların en son düzeydeki verilere göre düzenlenmesini amaçlamıştır. Bilim ve tekniğin kurulacak yeni eğitimin belirleyicisi olacağını vurgulamıştır.⁵¹

Keza eğitimde birlik sağlanması ve zümrelere ve kültürel farklılıklara göre olan eğitimin ortadan kaldırılmasını ve birlik sağlanması gerektiğini açıklamıştır. Bu nedenle Tevhid- i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır. Böylece tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.

1 Mart 1922 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada **“Eğitim, hükümetin en verimli ve en mühim görevidir.”** diyen Mustafa Kemal Atatürk 15 Temmuz 1921’de I. Maarif Kongresi’ni toplamıştır.

Kongrede: “Asırlardır devlet bünyesinde süren derin idari ihmallerinin meydana getirdiği yaraların tedavisinde sarf edilecek emeğin en büyüğünü, hiç kuşkusuz eğitim yolunda göstermemiz lazımdır.” demiştir.⁵²

Mustafa Kemal Atatürk, ulusal eğitimin yaygınlaştırılması hazırlıkları ve öğretmenleri motive etmek için geleneksel eğitimin yetersizliğini görerek, 24. Mart 1923 günü Kütahya Lisesinde yaptığı konuşma ile eğitimin önemini bir kere daha vurgulamıştır.

“ Muallime Hanımlar ve Muallime Efendiler, bir irfan yuvası altında hepinizi bir arada görmekten ve hepinizi selamlamaktan çok memnunum.

Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa ulaştırmak için iki orduya gerek vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin geleceğini yoğuran irfan ordusu bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, yücedir, feyizlidir, muhteremdir.

Fakat bu iki ordudan hangisi daha değerlidir, hangisi bir diğerinden üstündür, şüphesiz böyle bir tercih yapılamaz. Bu iki ordunun ikisi de hayatidir. Yalnız siz irfan ordusu mensupları, sizlere mensup olduğunuz ordunun değer ve yüceliğini

⁵⁰ İbid.

⁵¹ İbid.

⁵² Budak Ş: İbid.

anlatmak için şunu söyleyeyim ki sizler ölen ve öldüren birinci orduya, niçin öldüğünü öğreten bir orduya mensupsunuz.”⁵³

Mustafa Kemal Atatürk'ün Kütahya'da yaptığı konuşmanın zamanı hakkında da bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Şöyle ki bu konuşma 24 Mart 1923'te yapılmıştır. Henüz Lozan Konferansı bitmemiştir ve ara verilmiştir. Ara verildiği sırada, İzmir İktisat Kongresi 1135 delege ile 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanmış ve Türkiye için çok önemli kararlar alınmıştır. Gerek ekonomik sorunlar ve gerekse kapitülasyonlar bağlamında alınan kararlar çok önemli ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yapılanmasında mihenk taşı olmuştur. Kütahya'daki konuşmanın tarihi bu açıdan çok önemli bir mesajdır. Henüz savaş bitmemiştir. İtilaf devletleri yorgun ve savaş istememektedirler, ancak yine de kayıpları çok olduğunu görerek, kapitülasyonların ve ticaret anlaşmalarının verdiği imtiyazlardan vazgeçmeyi istemedikleri bir dönemden geçilmektedir. İşte bu dönemde İKİ ORDUDAN BAHSEDEN MUSTAFA KEMAL ATATÜRK bir ulus için nelerden vazgeçilmeyeceğini misakı milli hudutlarının üzerine çakmış bulunmaktadır. Askeri ordu ve irfan ordusu onun vazgeçilmezidir. Vatanın korunması için güçlü bir askeri sistemin varlığı ve eğitilmiş vatandaşların varlığı toplumu ayakta tutan ulusun egemenliğini sağlayan en önemli güç olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından açıklanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanlığı döneminde başka deyişle yaptığı 15 yılda eğitimle ilgili çeşitli 39 kanun çıkarmıştır.

3 Mart 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu (Eğitim Birliği) Kanunu ile eğitim sisteminin Tanzimat döneminden beri gelen dini ve dünyevi eğitim ikiliğini ortadan kaldırmıştır. ve büyük mücadeleler ile Tevhidi Tedrisat Kanunu kabul edilmek durumunda kalmıştır.

B) EĞİTİMDE YAZIDA ,DİLDE DEVRİM⁵⁴ GÜNÜMÜZDEKİ ANAYASAL DÜZENLEME

a) Eğitimde Devrim Tevhid i Tedrisat Kanunu⁵⁵

Osmanlı dönemindeki eğitim sistemi yukarıda kısaca açıklanmış olup dine dayalı sistemden uzaklaşamayan bir zihniyet hüküm sürmüştür. Şer 'iye ve Evkaf Vekâletine bağlı ve dini vakıflar ile idare edilen dini eğitim yapan okullar, ATATÜRK'ün ileri görüşlülüğü ve önerisi ile çocukların kız erkek aynı eğitim ve öğrenim derecelerinden geçirilmesi ve onlara ulusal şuur verilmesini

⁵³Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 15, 1923 sayfa 264. Kaynak Yayınları, Kütahya Sultanisinde Öğretmenlere Nutuk. <http://911blogcu.com/m-k>

⁵⁴ Göze Ayferi: İnkılap Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, İst. 1984. s. 408 vd.

⁵⁵ TEVHİDİ 430 Nolu 03.03.1924 tarihli RG. 06.03.1924

mümkün kılmıştır. Çocuklar gelişirken ulusal düşünceyi kavramaları ve ulusal düşünceye karşı unsurlar ile mücadele etmeyi öğrenmeleri gerektiğini söylemiştir.

Eğitimde manevi değerlere çok önem veren ATATÜRK, faziletli olma, düzenli ve disiplinli olmanın eğitimin temel felsefesi olduğunu, sadece silahla değil beyin gücü ile mücadelenin başarı için gerekli olduğunu vurgulamış ve eğitime çok büyük önem vermiştir. İlim ve fen ulusun ilerlemesi için gerekli olup uygar bir ulus olmanın şartıdır.

Eğitim insanın insan olma vasfından kaynaklanan kendisinin geliştirilmesi yetiştirilmesi topluma ve ailesine yararlı bir kişi olmasını sağlamaya yönelik olarak özgür ve bilimsel düşünce gücüne ulaşmak için alınan bilgilerin değerlerin tümüdür. Bu değerlerin kazanılması için ve özgür düşünce yetisinin olması esastır. Özgür düşünebilmek baskıcı ve dini kurallar ile çerçevelenmiş bilgi ile değil, insanın kendisinin inceleyip ve çağa insanlığa ve ülkenin geleceğine uygun fikirler ile donanması gerekir. Bir insanın kendi özgür düşüncesi ile edindiği bilgiler ile karar vermeyi öğrenen ve başkalarının otoritesi altında olmaksızın düşünen insanlar yetişmesini sağlamak için demokratik ve laik sistemin kâğıt üstünde değil akıllarda gerçekleşmesi gerekir. Halkın kendisinin kabul ettiği çağdaş, akılcı sistem kuralları ile organize edilmiş eğitim kurumlarının varlığı ve bu sistemi içinde organize edilmiş eğitim ve öğretimin varlığı esastır. Aksi halde genç beyinlere düşmanlık adaletsizlik, hurafeler sokulmak sureti ile ne adalet sağlanabilir ve nede dirlik ve düzen. Eğitim, düşünmeyi, bilgili olmayı, bilge olmayı, daha iyi nitelikler ile donanmış bir insan olmayı sağlayan bir faaliyettir. Bu şekilde birey, insan olma vasıflarını, kişiliğini kazanarak kendine hâkim başka deyişle kendisine egemen olarak, başkalarına saygılı ve sevgi dolu hisler ile yaklaşmayı bilen, bireysel çıkarlar yerine toplumsal çıkarların bireyin yararına olduğunu öğrenir. İnsan hakkı olan eğitim sayesinde insan gelişir ve üstün niteliklere sahip olur.

ATATÜRK yukarıda açıklanan tüm niteliklere ve daha fazlasına sahip olarak eğitimin bir ülkenin bekası için ne denli gerekli olduğunu görerek tüm ıslahatı devrimlerini bilinçli olarak ve sırası ile gerçekleştirmiştir. 1933 e kadar Darülfünun için planını gerçekleştirmemesi devrimlerini gerçekleştirdikten sonra sıranın gelmesi gerektiğini görmesindedir.

ATATÜRK önemle eğitimin birleştirilmesi gerektiğini açıklayarak 3.Mart 1924'te kabul edilen Tevhid i Tedrisat Kanunu ile kadroları ve bütçeleri bakımından farklı merkezlerden yürütülen eğitim müesseselerini tek bir merkezde toplayarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmasını sağlamıştır.⁵⁶Böylece, dini

⁵⁶ . Tevhidi Tedrisat kanunu bir inkılap kanunu olarak Kanun Numarası : 430 Kabul Tarihi : 3/3/1340 Yayımlandığı R. Gazete : Tarih : 6/3/1340 Sayı : 63 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 5 Sayfa : 322

eğitim yapan okullar, medreseler bu yasa ile kapatılmıştır. Oysa kanunda bunların kapatılmasına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak kanunun 4 maddesinde tüm okulların Millî Eğitim Bakanlığına devredileceği ve yüksek diyanet uzmanları yetiştirilmek üzere de İlahiyat Fakültesi açılacağı ve din adamları yetiştirmek için de İmam Hatip okulları açılacağına dair hüküm vardır. Bu hükümler gereğince zımnen mevcut dini okullar kapanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Teşkilatı Esasiye Kanunu ve 1982 Anayasasına gelinceye kadarki eğitim ile ilgili mevzuattan da bahsederek, Osmanlıdan günümüze kadar eğitimin ve üniversite eğitiminin nasıl bir gelişme gösterdiğini belirtmek isteriz.

aa) 1921 Tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu

Bu kanunun 11 maddesi vilayetler ile ilgili hükümler koymuş ve vilayetlerin manevi şahsiyetinin olduğu ve muhtar buldukları hükme bağlanmıştır. Ancak hukuk iş ve dış siyaset ekonomik ilişkiler hükümetin genel menfaatler ile ilgili kararları gibi hususlar hariç olmak üzere vilayetlerde teşkil olunacak heyetler marifeti ile bazı işlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Bunlarda biri de eğitimidir. Eğitim konusunda vilayet şuralarına yetki verilmiştir. Bu şekilde savaş ıllarında merkezden yönetimin zor ve gecikme yaratacağı düşünülerek bu devreye mahsus olarak vilayetlere konular hakkında hızlı karar verilmesi ve uygulamaya geçilmesi için böyle bir yetki verilmiştir. Bunun dışında eğitim ile ilgili hüküm 1921 tarihli kanunda yer almamıştır.

bb) 1923 Tarihinde Teşkilatı Esasiye Kanununda yapılan **değişiklik** ile 1021 tarihli kanundaki 10 ve 11 maddeler değiştirilmiş ve vilayetlerin etkili olması ile ilgili hüküm kaldırılarak yerine devletin yönetiminde Riesicumhur ile ilgili hükümler konmuştur. Böylece eğitim konusunun vilayet şuraları tarafından düzenlenmesi konusu ortadan kalkmıştır.

Madde 1 – Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2 – Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3 – Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4 – Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasşısı yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

Madde 5 – Bu kanunun neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştegil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olan askeri rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar, bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları atiyen ait olduğu Vekâletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nispetlerini muhafaza edecektir. (Ek: 22/4/1341 - 637/1 md.) Mektebi Harbiyeden menşe teşkil eden askeri liseler bütçe ve kadrolariyle Müdafaa-i Milliyeye devrolunmuştur.

Madde 6 – İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 7 – İşbu kanunun icrayı ahkamına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

bb) 1924 Tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu ⁵⁷

1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu 80 maddesi Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir hükmünü koymuştur. Bu maddenin kabul edildiği tarih 1924 olup, henüz Osmanlı dönemindeki yabancı okullar ile ilgili uygulama konusunda bir düzenleme getirilmemiştir. Ancak her türlü tedrisat yani eğitim ve öğretim serbesttir ifadesinin kanuna uygun olmak ve hükümetin nezaret ve denetlemesi ile mümkün olduğuna açık ve net belirtilmiştir.

cc) 1961 Tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

İnsan haklarının esas alındığı sosyal nitelikli milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak cumhuriyetin niteliklerinin belirtildiği 1961 tarihli Anayasanın, 21. Maddesi, “ **Bilim ve sanat hürriyeti ile ilgili olup, herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.** “ hükmü ile çağdaş eğitimin önemi ve hürriyetin çağdaşlığa aykırı bir biçimde kullanılmayacağı açık ve net belirtilmiştir.

Aynı şekilde 1961 Anayasasının 50. maddesi Devletin iktisadi ve sosyal hayatı düzenleme görevlerinden en önemlisi Öğrenimin Sağlanması ile ilgili hüküm olup , “ **Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir.**

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğretim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollar ile gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar.”

Şeklinde. Bu madde sosyal bir devletin görevlerini belirtmesi açısından eğitim sistemi ile ilgili temel niteliklerin belirtildiği hüküm olmuştur.

⁵⁷ 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununun 2. Maddesinde Türkiye Devleti Cumhuriyeti, milliyetçi, halkçı, devletçi laik(05.02.1937 tarihinde ilave edilmiştir 1923 te 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanununun 2 maddesi olarak eklenmiş bulunan Türkiye Cumhuriyetinin dini, Dini İslam’dır ibaresi nedeni ile 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununda ancak bu ibare yer almamış ve fakat laik kelimesi 1937 de metne işlenmiştir. Hilafet ve tekke ve zaviyeler ile ilgili hükümler sırası ile çağdaş bir toplum oluşturmak için belirli süreye yayılarak gerçekleştirilmiştir.

1961 Anayasasının Yürütme başlığını taşıyan 2.bölümünde yer almış Özerk üniversite, tarafsız radyo-televizyon, haber ajansları başlığını taşıyan 120. Maddesi: a)Üniversiteler:

Üniversiteler, ancak Devlet eliyle kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz.

Üniversiteler, Devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Son fıkra hükümleri saklıdır.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler

Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, üniversite üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri ve üniversite organlarının sorumluluğu, öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme tedbirleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve yardımcılarının görevlendirilmesinin sağlanması, öğrenim ve öğretim hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir.

Üniversitelerin bütçeleri, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarıncı giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversitelere bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararı hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar Hangi hallerin el koymayı gerektireceği el koyma kararının ilan ve uygulanma usulleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.”⁵⁸

⁵⁸ 120. Maddenin ilk şekli: Üniversiteler, ancak Devlet eliyle kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; Özel kanuna göre kurulmuş Devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları. Üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin Üniversite organlarıncı denetlenmesi, bu esaslara göre kanunla düzenlenir. Siyasi partilere üye olma yasası, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezden dışında yönetim görevi alamazlar.

1961 Anayasasının 20.09.1971 tarih ile değiştirilmiş 120 maddesi uyarınca üniversiteler açısından dönemin şartları da değerlendirilerek özgürlükçü ve sorunların halli ile ilgili objektif nitelikte hükümler konmuş olduğunu ve üniversitelerin gerek Devlet ve gerekse Özel kanun ile kurulabilmesi olanağının da sağlanmış olduğunu görmekteyiz.

dd) 1982 tarihli T.C. Anayasası

1982 tarihli Anayasanın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler başlığını taşıyan 3. Bölümünde yer almış 42. Maddesi ile Eğitim ve Öğrenim hakkı ve ödevini düzenlenmiştir.

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.

Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

Keza Anayasa 130. Maddesinde Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşları ile ilgili temel prensipler düzenlenmiştir.

1. Yükseköğretim kurumları

Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve Ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime

dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzelkişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur.

Kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir.

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.

Üniversiteler ve bunlara bağlı birimler, Devletin gözetimi ve denetimi altında olup, güvenlik hizmetleri Devletçe sağlanır.

Kanunun belirlediği usul ve esaslara göre; rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar ise Yükseköğretim Kurulunca seçilir ve atanır.

Üniversite yönetim ve denetim organları ile öğretim elemanları; Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılamazlar.

(Değişik: 29.10.2005-5428/1 md.) Üniversitelerin hazırladığı bütçeler; Yükseköğretim Kurulunca tetkik ve onaylandıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığına sunulur ve merkezi yönetim bütçesinin bağlı olduğu esaslara uygun olarak işleme tâbi tutularak yürürlüğe konulur ve denetlenir.

Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve organları ile işleyişleri ve bunların seçimleri, görev, yetki ve sorumlulukları üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri, öğretim elemanlarının görevleri, unvanları, atama, yükselme ve emeklilikleri, öğretim elemanı yetiştirme, üniversitelerin ve öğretim elemanlarının kamu kuruluşları ve diğer kurumlar ile ilişkileri, öğretim düzeyleri ve süreleri, yükseköğretime giriş, devam ve alınacak harçlar, Devletin yapacağı yardımlar ile ilgili ilkeler, disiplin ve ceza işleri, malî işler, özlük hakları, öğretim elemanlarının uyacakları koşullar, üniversitelerarası ihtiyaçlara öğretim elemanlarının görevlendirilmesi, öğrenimin ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine göre yürütülmesi, Yükseköğretim Kuruluna ve üniversitelere Devletin sağladığı malî kaynakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları, malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.”

1982 Anayasası da bilimsel özerklik konusunda öğretim ve eğitimin özgürlük ve güvenlik içinde yürütülmesi ve yaygınlaşan üniversite ağının destekleyen nitelikte ve öğretim üyesi gereksinimin dengeli bir biçimde ülke ihtiyaçları ve kalkınma planı dikkate alınarak gerçekleştirilmesini, devletin üniversiteler üzerindeki gözetim ve denetim yetkilerinin düzenlenmesinin bilimsel özerklik dikkate alınarak kanun koyucu yetkisinde olduğunu, üniversiteye getirilen düzenin Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Türk milletinin milli değerleri ile çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine uygun eğitim ve öğretim vermesinin amaçlanmış olduğu, hür, ve bilimsel düşünce yeteneğine ve geniş dünya görüşüne sahip kuşakların yetişmesinin Türkiye Cumhuriyeti açısından önemli olduğu hususları gerekçesinde yer almıştır. Böylece Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk ulusu için düşündüğü eğitim sistemi Anayasalar ile gerçekleşme yolundadır.

b) Harf Devrimi

ATATÜRK hiç vakit geçirmeden uzun zamandır aklında olan Arap harfleri yerine Latin alfabesini yerleştirmenin yöntemini aramıştır. Ulusun okuryazar olmasını ve kolay öğrenmesini istemekte idi. Mecliste komisyonlarda bu konu hazırlanırken ATATÜRK Gülhane Parkında halk topluluğuna bir kara tahtada göstermek suretiyle yeni harflerin ne olduğunu açıklamıştır. Zira fazla itiraz olmadan bu işi meclisten geçirmek istemekteydi.

1353 sayılı 03.11.1928 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile Türkçeyi yazmak için Arap harflerinin yerine Latin esasından alınan harfler kabul olunmuştur. Böylece bilimsel çalışma ve eğitimin kolaylaşması yönünde adım atılmıştır. Devlet dairelerinde ve tüm diğer dairelerde, şirketlerde, dernek ve özel kurumlarda Türk harfleri ile yazılmış yazıların kabul edileceği belirtilmiş ve 1929 yılı haziran ayına kadar tapu kayıtları, senetler, nüfus ve evlenme cüzdanları, askeri cüzdanların Türk Harfleri ile düzenleneceğine dair hüküm konulmuştur. Eski harflerde eğitim yapılması yasaklanmıştır. ATATÜRK, harf devrimi için geçiş devresi olarak düşünülen zaman dilimi hakkında etrafındakilerin beş yıl gibi bir süreden bahsetmesine karşın bu işin üç ayda tamamlanacağını bildirmiştir.⁵⁹

⁵⁹ Türk alfabesinin yeni şekliyle uğraşan Falih Rıfkı Atay, komisyonun bu iş için beş yıllık bir süre düşündüğünü ATATÜRK'E söylediğinde, cevap olarak: Üç ay demiş, Ya üç ayda uygulayabiliriz yahut hiç uygulayamayız. Sizin Arap harflerine bırakacağımız gazete sütunları bire dahi inse herkes o bir sütunu okur ve beş yıl sonra tıpkı yarın başlar gibi başlamaya mecbur oluruz. Hele arada bir buhran, bir harp çıkarsa attığımız adımları da geri alırız diye cevap vermiştir. Altın A :a.g.e, s 396 vd.

ATATÜRK'ün Latin alfabesine geçmek için verdiği karar son derece isabetli olmuştur. Esasen, Osmanlı Devleti'nde devlet erkânının büyük çoğunluğu gayrimüslim iken Müslüman olan ve lisan bilen bireylerden oluştuğu için uluslararası ilişkilerde yazışmaların çoğu Latin harfleri ile yazılmıştır. Özellikle 1800 li yıllar ve sonlarına doğru Avrupa dillerini öğrenmek ve teknolojik gelişmelerin ileri olduğu batı ülkelerinde eğitim almak son derece yaygın olmuş ve Türkler yabancı dil öğrenmek ve eğitim almak için batı ülkelerine gitmişlerdir. Bunun dışında yabancı okullarda Türk vatandaşları da eğitim almak sureti ile yabancı dil öğrenmişler dolayısıyla Latin harfleri ile aşına olmuşlardır. Bu nedenle Arap harfleri veya Osmanlı yazısı olarak tabir edilen veya eski Türkçe yazı olarak tabir edilen yazı yerine Latin alfabesinin geçmesi hiç de zor olmamıştır. Diğer bir durum ise, Türk halkının büyük çoğunluğunun Osmanlı Devleti'nin eğitim politikasının son derece kötü olması nedeni ile ve halka önem verilmeyen bir zihniyetin hâkim olmasından dolayı halkın eğitilmesine ve okuryazar olmasına önem verilmemiş olmasıdır. Halk okuryazar değildir ve eski Türkçe veya Arap harflerinin basitleştirilmiş şekli ile yapılan öğretimden haberleri dahi yoktur bu nedenle zor olan bu harflerden sonra Latin alfabesini öğrenmek halka daha kolay gelmiş ve Mustafa Kemal Atatürk harf devrimini gerçekleştirmiştir. Türk halkının yakın veya uzak ilişkisinin olmadığı Arap harflerinin kullanması esasen konuşulan dilin yazılmasına da engel teşkil etmekte idi.

Türk dili kendine has ünik bir dildir. Bu dilin kökeninin Arap veya Fars dilleri ile bir ilişkisi yoktur. Bu nedenle Arap harfleri ile Türk dilinin yazılmasından vazgeçilerek Latin alfabesinin uygulamaya geçmesi Türkler Türkiye Cumhuriyeti Devleti için ne kadar önemli bir devrim olmuştur.

c) Dil'de Devrim

ATATÜRK, konuşulan dilin sadeleşmesi için uğraş vermiştir. Türk dilinin Arapça ve Farsçadan arındırılmış bir şekle bürünmesini istemiş ve bunun için çeşitli yollar denemiştir. Dil ile ilgili kongreler düzenlemiş yerli ve yabancı bu konunun uzmanlarının fikirlerini dinlemiştir. Atatürk bir kerede Türkçeden yabancı unsurların temizlenmesini istemekteydi. Ancak buna muvaffak olamamıştır. Çünkü bu konuda danışıkları hep bir kerede tespit olunacak Türkçe kelimelerin kullanılabileceği konusu aleyhinde olmuşlardır.⁶⁰ Dil konusundaki değişiklikler yavaş yavaş ve halkın sindirmesi suretiyle bugünlere kadar gelmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, bilgisizliğin giderilmesinin toplumu cehaletten kurtarmanın ulusun geleceği için ne denli önemli olduğunu ve toplumun bilgi ile ahlaklı kılınabileceğini, kurallara saygının bilgi ile gerçekleşeceğini, ve bir

⁶⁰ Altner A: a.g.e., s. 398

ulusun devamlılığının bundan geçtiğini, kurtuluşun cehaletin yok edilmesi ile mümkün olduğunu, çok güzel bir şekilde gerek yasa yolu ile gerekse uygulamaları ile ve gerekse nutukları ile topluma anlatmış ve anlatmıştır.....!

Dil ulus birliğini sağlayan en önemli unsurdur. Dünyada yaşamış insanların kullandıkları birçok dil kaybolup gitmiş ve o kültürlerden eser kalmamıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Ülke birliği ülke birliği ulus bilinci vatan bilinci olmayan ve göçler ile dejenere olmaya yatkın insanlardan oluşan çeşitli grupların oluşturdukları ve adına devlet dedikleri oluşumların yok olmaya mahkûm oldukları bir gerçektir. ATATÜRK bu tarihi gerçekleri bilen birisi olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken ulus bilincini oluşturacak unsurların bir bir yerleşmesine gayret göstermiştir. Ancak Gençliğe Hitabesinde açıkladığı gerçeklerin gençlerce özümsemesini istemiştir. Bunu bir görev bilmiştir. Gerçekten tüm açıklamaları ve öğütleri her dönemin gerçeklerini ortaya koyan niteliktedir.

: C) DARÜLFÜNUNUN SONU VE CUMHURİYET DÖNEMİ⁶¹

a) Mustafa Kemal Atatürk'ün Darülfünun Hakkındaki Düşüncesi

Öğretimi birleştiren, sivilleşiren Cumhuriyet hükümeti, daha önce bağımsızlık ve bilimsel eksiklik nedeniyle birkaç kez kapanan Darülfünunu bu kez "politik endişelerle değil, bilime verilen önem nedeni ile ve ülkenin geçirmekte olduğu köktenci politik ve toplumsal değişiklik ve dalgalanmalara karşı Darülfünunun duyarsızlığı ve suskunluğu sebebi ile ve hatta bir Ortaçağ düşüncesi taassubu ile dış dünyaya tamamen kapanmış olmasından dolayı, kapatmak durumunda kalmıştır.

Köklü bir değişim Cumhuriyetin temel ilkesidir. Devrimler yapılmış ve yüksek eğitim düzeyinin çağdaş eğitimi yakalaması ve hatta geçmesi gerektiği ve zamanı geldiği için büyük bir kararlılıkla kapatma kararı verilmiştir.

Mustafa Kemal eğitimin Osmanlı Devleti döneminde ne kadar kötü durumda olduğunu görerek 1921 yılında Ankara'da Maarif Kongresi toplanmasını sağlamıştır. Bu dönem savaş yıllarıdır ve Türkü bitirmek için yedi düvelin birlik olduğu bir dönemdir. Mustafa Kemal yaşamak için eğitimin ne denli önemli olduğunu ve eğitim programlarının Türk örf ve âdetinin de esas alınarak gerçekleşmesini sağlamak için Maarif Kongresini topladığı dönem 10 Temmuz 1921 günü Yunan ordusunun cephemize saldırıda bulunduğu 2. İnönü

⁶¹ Başgöz İlhan-Wilson, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk*, s.179 vd
<http://www.istanbul.edu.tr/iletisim>; <http://www.darulfunun.net> Darülfünun, fikir ve edebiyat üniversitesi.'

Savaşından sonraki muharebelerin yaşandığı dönem olduğunun altını çizmek gerekmektedir.⁶² Bir yanda savaş diğer yanda kurulmaya çalışılan devletin yönetimi Mustafa Kemal Atatürk'ün Başkomutanlığa geçmesini isteyenler ve istemeyenlerin düşüncelerinin havada uçtuğu dönemlerdir. Bu kongrenin önemi büyüktür. Öğrencilerin ve okul sayılarının saptanması eğitime ulusal bir yön verilmesi, eğitim, bilim, kültür açısından ve özellikle inkılapların öğretmenler açısından özümsebilmesi konuları üzerinde çalışmalar yapılmıştır.⁶³

Mustafa Kemal Kurtuluş Savaşının Türk ulusu için ne kadar önemli ise eğitimin de aynı şekilde öneminin bilincinde olarak, gençliğin gelişmesine ve eğitimin teşkilatlanmasına gayret göstermiştir. Dönemin şarlatanlık ahlaksızlık ve gerici unsurlar ile işgal edilmiş olduğu bilincinde olarak kademe kademe devrimlerini gerçekleştirmiştir.

Kuruluşun ilk döneminde Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi, İsmail Safa beyleri Maarif Vekâleti görevinde görmekteyiz. Öğretmen yetiştirilmesi birinci önceliktir.⁶⁴

Maarif Kongresine yurdun çeşitli yörelerinden kadın ve erkek öğretmenlerin katılımı olmuştur. Bu kongre eğitime milli nitelik vermek açısından önemli olup, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin eğitimin sisteminin kuruluşu için bir başlangıçtır. Mustafa Kemal Atatürk çağdaşlaşma konusundaki ileri görüşlülüğünün eğitim politikasına atılmış ilk adımlarını yansıtmaktadır. Önemli olan husus bu ilk adımların halk tarafından benimsenmiş olmasıdır. Düşünülmesi gereken husus savaş devam ederken eğitim sistemi üzerinde kararlar alabilmek kararlılığını gösteren Mustafa Kemal Atatürk'ün politikalarını hiçe saymanın ne derece sığ olduğu ortaya çıkmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Osmanlı döneminin Darülfünunu çağdaş nitelikten uzak ve araştırma yapmadan sadece çeviri yolu ile eğitimin sürdürüldüğü ve akademisyenlerin uzmanlaşmalarına bile gerek görülmediği bir kurum olarak belirginleşmiştir. Bu gerçek karşısında bu kurumun bu hali ile devamının ülke için zararlı olacağı ve fesat çıkaracağı çok açık ve net bir gerçektir. Kurumun önemli bir değişim sürecine girmesi ve yabancı öğretim üyelerinin 1924-1926 döneminde davet edilmiş bulunması da esasen hiçbir zaman yeterli olmamıştır. Cumhuriyet bu kurumun toplum için yararlı olmadığını idrak ile her sahada ve her şeye rağmen tüm karşı koymalara ve itirazlara rağmen köklü bir değişim arayışında kararlı olduğunu göstererek 1933'te 1932'de resmen ilan edilen Türk

⁶² Nutuk Nur Ardaçoç Türkçesi ile İst. 1987, s. 4040 vd.

⁶³ Ilgım Mesut: 1933 Üniversite Reformu Atatürk'ün Benzersiz Dehasının Bir Başka Ürünüdür. Şalom Haftalık Siyasi ve Kültürel Gazete, 18. Şubat 2009.

⁶⁴ Kök Arzu: Milli Devrimci Toplumcu Günlük Siyasi Gazete, 28.11.2019.teki makalesine bkz.

Dil ve Tarih Tezleri karşısında Darülfünunun gösterdiği kuşkucu tutumu da değerlendirerek, Darülfünun sonlandırılmıştır.

02 Temmuz 1932 yılında toplanan I. Türk Tarih Kongresi'nde İstanbul Darülfünunundan bazı öğretmenler resmi dil ve tarih görüşleri konusunda eleştirilerde bulunmuşlardır. Oysa Mustafa Kemal Atatürk'ün özel ilgi gösterdiği ve destek verdiği hükümetin kültür politikasını oluşturan RESMÎ DİL VE TARİH KONUSUNUN, Üniversitede destek bulamaması ve eleştirilmesi Mustafa Kemal Atatürk'ün çağdaşlığa attığı adımların idraki içinde olmayanların varlığını sergilemiş ve tabii sonlarını da hazırlamıştır.

Tarih Kongresinden iki ay sonra, eski İstiklal Mahkemesi hâkimi Dr. Reşit Galip Maarif vekili olarak tayin edilmiş ve Darülfünuna çekidüzen vermekle görevlendirilmiştir.

Burada belirtilmesinde yarar olacak bir konu da Mustafa Kemal'e Darülfünun öğrencilerinin fahri müderrislik unvanı vermeleri olayıdır. 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'den Yunanlı düşman ordusunun çıkarılması ile kazanılan zafer nedeni ile Darülfünun öğrencileri Mustafa Kemal' e fahri müderrislik unvanı vermek istemişlerdir. 19 Eylül tarihinde bağlılıklarının göstergesi olarak verilen bu unvanı alırken Mustafa Kemal okul sıralarından seri çok sevdiği tarih ile meşgul olduğunu bu nedenle fahri müderrisliğin edebiyat yerine tarih alanında olmasının daha uygun olacağını söylemekten de geri kalmamıştır. Edebiyat fakültesinde tarih bölümünün de olduğunu öğrenmek onu memnun etmiştir.⁶⁵

Dr. Reşit Galip, Üniversitenin açılış konuşmasında Osmanlı dönemi Darülfünunun kapatılma nedenlerini açıklarken, bu kurumun siyasi, içtimai büyük inkılâplar karşısında tarafsız ve gözlemci gibi kalmasının yanlış olduğunu ve yeni üniversitenin en esaslı niteliğinin "milliyetçilik ve inkılâpçılık" olacağını belirtmiştir.

Burada belirtmekte yarar olan husus şudur ki, 1933'e kadar Mustafa Kemal Atatürk 1920'ler boyunca Darülfünun hakkında ifade ettiği görüşlerinde olumlu ve övücü nitelikte olmuştur. Örneğin 1924'te kurumun "*memleketin ilim ve medeniyette layık olduğu mevkie ulaşması hususundaki şuurlu fiiliyat ve irşadati,*" 1925'te "*milli ve vatani meselelerde gösterdiği yüksek idrak ve hassasiyeti*" şeklindeki açıklamaları ile övgüde bulunmuştur. Aynı yıl "*münevver gençliğin teceddüt ve terakki (reform ve ilerleme) yolunda gösterdiği alaka ve hassasiyet*" i belirterek rektöre bir teşekkür telgrafi göndermiştir. 16.12.1930'da Darülfünunu ziyaret etmiş ve İstanbul basınında yayınlanan mesajında Gazi, "*İstanbul Darülfünununda yüksek profesörler ve kıymetli*

⁶⁵ Billur Ö:a.g.e.,s 16 vd.

gençlerle yakından tanışmaktan çok memnun oldum. İlim timsali olan bu yüksek müessesenin büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphe yoktur" görüşünü belirttiği yazılmıştır. Büyük dehanın sarf ettiği bu sözlerin zamanı gelmediği için kurumu karşısına almayı istememesi nedeni ile söylediği sözler olarak yorumlamanın doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1932 de Milli Eğitim Bakanına verdiği talimat ile İsviçreli pedagoji profesörü Albert Malche'nin bir reform önerisi hazırlamak üzere çağrılmasını istemiştir.⁶⁶ Prof. Albert Malche 29 Mayıs 1932'de hükümete rapor sunmuş ⁶⁷ve bu rapor esas alınarak 2252 sayılı ve 1933 tarihli yasayla TBMM, Darülfünunu ve ona bağlı bütün kurumlar kadro ve örgütüyle lağvedilmiştir. Böylece Millî Eğitim Bakanlığına İstanbul'da yeni bir üniversite kurması görevi verilmiştir. İstanbul Üniversitesi, 1 Ağustos 1933'de yeni bir kadro ve idari yapıyla açılmıştır. Böylece Cumhuriyetin 10 yılında 18 Kasım 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi ülkenin tek ve ilk üniversitesi olarak eğitime başlamıştır.

b) Mustafa Kemal Atatürk'ün Üniversite Yapılanmasında Bilimsel Görüş İle Hareket Etmesi

Burada Albert Malche'nin 1933 tarihli ve 1939 tarihinde İstanbul Devlet Basımevinde basılmış⁶⁸ olan raporundaki tespitlerden bahsetmek döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün hangi bilgiler ile bu reformu gerçekleştirdiğini anlamak için önemli olacaktır. Günümüzde de saptanmış olan bu ilkelerin halen geçerli olduğunu söylemek Atatürk'ün kurduğu sistemin ne kadar ileri bir görüşün mahsulü olduğunu ortaya koymaktadır.

Albert Malche'nin raporu çok detaylı bir rapor olarak halen günümüzde de uygulanması mümkün bir rapordur. Hatta bu rapordaki ilkelerin özellikle esas alınması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Malche incelediği Darülfünununun gerek öğretim üyeleri ve gerekse öğrencileri açısından çok zor şartlarda altında olduklarını görmüştür.

⁶⁶ Prof. Albert Malche, raporu hakkında çeşitli mihraklar tarafından yeterli olmadığı yönünde açıklamalar halen yapılmaktadır. Ancak bu açıklamaları somut bir takım verileri ortaya koymaktan ziyade Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmaya ve geliştirmeye çalıştığı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel kurallarını ve çağdaş niteliklerin uzun vadede nasıl olması gerektiğini idrak edememiş görüşleri savunular tarafından yapılan açıklamalar olarak tarihte yerini almaktadır. Bunlardan bir kısım: https://bilimvegelecek.comtr/inde×.php/2019/08/05_1933_reformunun_belirleyici_ozellikleri.; Bahadır Osman: https://sarkaç.org/2019/07/1933-üniversite-reformuna-bir-bakış.1933_lerde_gerçekleştirilmiş_ēğitim_reformu_ile_ilgili_cumhuriyeti_henüz_tam_anlamı_ile_özümseyememiş_bir_toplumun_bir_kısım_yazarların_ifadelerini_farklı_yorumlayarak_ve_genel_anlamını_dönemin_siyasi_ve_sosyal_havasını_değerlendirmeksizin_reformlara_karşı_koymaları_bir_kültür_ve_ēğitim_sorunudur.

⁶⁷ Albert Malche'nin raporundaki tespitler halen güncelliğini sürdürmektedir.

⁶⁸Albert Malche İstanbul Üniversitesi Hakkında Raporu 1939 İstanbul Devlet Basım Evi. T.C. Maarif Vekaleti Ana Program Hazırlıkları Seri B No 5.

Darülfünunda yeterli yayın bulunmamaktadır. Öğrencilerin yabancı dil konusunda hiçbir bilgileri yoktur. Bu durumun onların dünyada olup bitenleri takip etmeleri açısından önemli bir eksiklik olduğu gözler önündedir. Esasen Osmanlının geri kalması ve yıkılmasının en önemli sebebi bu değil midir? İdareden aciz hatta psikolojik olarak hasta padişahların başa getirilerek aslen gayrimüslim olup sonradan İslam olduğu farz edilen vezirler ile devlet yönetilmeye kalkışılmasının bedelini halk Sevr Anlaşmasına giden Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü acz ile muhatap olarak ödemiştir. Mustafa Kemal Atatürk olması idi bu topraklarda yok olmuş bir halk olarak çeşitli devletlerin egemenliğinde yaşamak durumunda kalınacak olduğu hatırlardan hiç çıkmamalıdır.

Malche raporuna dönersek, müderrislerin (profesörlerin) tayin ve seçimi konusunda objektif esaslara dayanarak bir seçim yapılmadığını, arkadaşlıkların esas alındığını belirterek bu nedenle yetenek ve yeterlilik konularının üzerinde durulması gerektiğini açıklamıştır. Bu konu üzerinde önemle durmuştur. Çünkü eğitimde yetenek ve yeterlilik esası alınmadığı takdirde 30 sene gibi bir zaman diliminde bu nitelikleri yetersiz olan hocaların ülke öğrencileri üzerinde olumsuz etkilerinin olacağını altını çizmiştir.

İdari kadroların da son derece yetersiz olduğunu raporda belirtmiş bunun yanında kütüphane ve laboratuvarların önemi üzerinde durmuştur.

Eğitim sistemindeki zafiyetin eğitim planlarının eksikliği sınavların diploma vermek konusunda yeterli olmadığını vurgulamış ve sınavların çok sıkı nitelikte yapılması gerektiğini derslerin teorik ve pratik olarak programlanmasını vurgulamıştır.

Doktora programları açılması gerektiğini belirtmiş, seminer ve konferanslar yapılmasını bunun öğrenciler açısından da önemli olduğunu açıklamıştır. Hocaların dersleri ansiklopedik bilgi olarak vermekten öteye gitmediğini, bunun yanlış olduğunu, ansiklopedik bilgiyle eğitim olamayacağını özellikle fen dersleri açısından yapılan uygulamanın yanlış olduğunu teorik ve pratik ders sistemine geçilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dersler açısından ikinci ve üçüncü sınıfa gelindiğinde mahiyetinin hiç değişmediği konusu üzerinde durmuştur. Bunun anlamı hocaların sınıflar ilerledikçe eğitimde verdikleri bilgilerin farklılaşmadığıdır. Hocalar aynı müfredatı uyguladıklarından bunun gençliğin gelişmesi açısından zararlarını ortaya koymuştur.

Gerçekten de bugün içinde aynı olumsuzlukların yaşanmaması için YÖK tarafından saptanmış olan her yıl ders programının ne olacağı konusunda açıklama yapılması olumlu bir uygulamadır. Ancak bu kurala uyulmadan ders

anlatımların birçok üniversitede bazı hocalar tarafından yapılmakta olduğu da inkâr edilmeyecek bir gerçektir.

Eğitimde kalite ve doğru bilimsel bilgi aktarımı çok önemlidir. Gelecek nesillerin yetişmesinde eğitimde verilen bilgilerin niteliği önemli olduğundan esasen Bolonya Süreci dediğimiz adoc bir topluluk olarak ülkeler eğitim sistemlerinde belirli bir standardı gerçekleştirmek için bir araya gelerek alınan kararları uygulamakta ve standart eğitim sistemini sağlayabilmeyi amaçlamışlardır. Bu sistem 1933'te Albert Machle tarafından esasen temeli belirtilen bir uygulama olarak raporda yerini almıştır.

Eğitim açısından yeterli kitapların olmamasının derslerin verilmesi ve ilgi çekmesi açısından noksan bir durum olduğunu belirtmiş ve eğitim için kitapların olmaması nedeni ile derslerin biteviye olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda kitapların Latin harflerine çevrilmesinin zor olduğunu öğrencilerin gerek Türkçe ve gerekse yabancı dildeki eserleri anlama kapasitesinin çok düşük olduğunu bu nedenle eğitim sisteminde önemli değişiklikler yapılmasının çağdaş bir üniversite için gerekli olduğunu ve farklı metotların uygulaması gerektiğini açıklamıştır.

Öğrencilerin lise çağından ortaöğretimdeki sistem bağlamında eğitim ve öğrenim açısından çok yetersiz olmalarından kaynaklanan nedenler ile üniversite seviyesindeki bir eğitimi almalarının imkânsız olduğunu belirterek, lise eğitimini de el atılması gereği üzerinde durmuştur. Pedagojinin öneminden bahsetmiştir. Hocaların yetişmesi açısından üstatlık mertebesi profesörlüğe erişmenin belirli aşamalardan geçmek ile mümkün olabileceğini ve ancak bu kademelerden geçmek sureti ile eğitim verme yeteneğinin kazanılacağını belirtmiştir.

Kütüphane konusuna önem veren Malche kütüphanede sayfaları hiç açılmamış kitaplar olduğunu bu nedenle aynı kitaptan çokça alınmasına gerek olmadığını, tek nüshanın yeteri olduğunu açıklamıştır. Kütüphanedeki kayıt sisteminin doğru tutulmuş olduğunu belirtmiştir.

Laboratuvarlar ile ilgili olarak derslerin verildiği mekânlar ile Laboratuvarların farklı mekânlarda olmasını eleştirmiş ve doğru eğitim verilmesinde zamandan tasarruf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pratik ve teorik derslerin aynı mekânda olmadığını, özellikle fen bilimleri açısından tıp mikrobiyoloji gibi laboratuvarının farklı mekânda olmasının eğitim açısından doğru olmadığını açıklamıştır. Mekânların eğitim açısından ne denli önemli olduğunu idarenin bu konularda zayıf bulunduğunu belirtmiştir. Ancak birçok eleştirisine rağmen durumun ümitsiz olmadığını ve fakat çok ciddi bir çalışma

ile ıslahat yapılabileceğini eklemiştir Albert Malche aşağıda kısaca belirtileceğimiz üzere üzerinde durduğu konular özet olarak şunlar olmuştur:

1) Darülfünununun idaresinin Milli Eğitim Vekâleti tarafından deruhte edilmesini uygun bulmakla birlikte profesörlerin bu konuda söz sahibi olmalarını ve eğitim konuları ile mevzuatın özellikle bu konuları bilenlerin iradelerini tevdi edilmesinin önemini açıklamıştır.

2) Muhtariyete önem vermiş ve Darülfünununun muhtar olması gerektiğini belirtmiştir.

3) Darülfünununa gelecek öğrenciler açısından ıslahat yapılması gerektiğini açıklar. Bunun için lise düzeyinde yabancı dil eğitime ağırlık verilmesini ve orta öğrenimde öğretmenlerin de eğitilmesini, gelişim dersleri verilmesini, tatil dönemleri için arkeolojik geziler kongreler yapılmasını önerir.

4) Darülfünunda Fransızca ve Almanca öğretilmesini ve birinci sene sonunda sınav yapılmasını Türk dilinde yayın yapılmasını dergi çıkarılmasını tavsiye eder.

5) Eğitim sisteminde değişiklik yapılmasının zaruri olduğunu açıklar.

6) Darülfünununun yönetim şeklinin değiştirilmesini ve yeni bir sistem oluşturulmasını önerir.

7) Profesörlerin eğitimcilerin istihdamı ile ilgili kadroların oluşmasında belirli kuralların gerçekleşmesi gerektiğini, yaşlı profesörlerin genç akademisyenler üzerindeki egemenliğinin ve onların gelişmesi ve kişiliğinin oluşması, cesaretlenmesi açısından olumsuz sonuçlar doğurmasının engellenmesini, onların keyfine genç eğitimcilerin bırakılmaması gerektiğini, bilim adamlığına hazırlanan kişilerin keyfi davranışlar ile muhatap edilmemelerini, çalışma esasları tayin edilmesi gerektiği gibi konularda açıklamalarda bulunmuştur.

8) Eğitimde yer alacak kişilerin seçilmesi usullerinin nasıl olması gerektiğini belirtmiştir.

9) Derslerin nasıl verilmesi gerektiğini derslerin konferans gibi olmamasını belirli sistematik içinde olmasını haftada bir veya iki saat özel eğitimler yapılmasını ve en önemlisi interaktif dersin ne denli yararlı olduğunu, öğrencilerin çözümlenecek sorunları halletme becerilerinin geliştirilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Etüt derslerinin batıdaki önemini açıklamış bunlardan öğrencinin puan almasının mümkün olduğunu belirtmiştir.

10) Fakültelerde hangi bölümlerin bulunması gerektiğini açıklamıştır.

11) Öğrencilerin ikameti için uygun ikamet edecekleri yurtlar pansiyonların sağlanmasının önemini açıklamıştır.

12) Öğrencilerin sosyal yaşantısı ile ilgili de görüşlerde bulunmuştur. Buna göre spor yapılmasının ve ucuz yemek çıkarılmasının ve

ekonomik zaruret içinde olan öğrencilerin hizmet sektöründe kullanarak imkân sağlanması üzerinde durmuştur.

13) Darülfünun kurulması ve eğitim yapılmasının yeterli olmadığını bu kurumun dış dünya üzerinde de etkilerinin olması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için orta eğitimdeki eğitimcilerin gelişmelerinin sağlanması açısından eğitim verilmesini, bunların gruplara ayrılarak İstanbul Darülfünununa getirilmesi, tatil zamanlarında çeşitli kurslar düzenlenmesi, seminerler yapılmasını önermiştir.

14) Yurt dışına eğitim ve arkeolojik geziler yapılmasını önermiştir.

15) Türk Darülfünun mecmuası çıkarılması gerektiği üzerinde durmuştur.

Sonuç olarak Albert Malche, özetle raporunun gayesini aşağıda belirtildiği gibi açıklamıştır.

Darülfünun meselesinin esas itibariyle Türkiye'nin fikri manevi, hatta içtimai istikbali meselesidir. Eğer bir medeniyet ilimsiz yahut ilmin zıttına olarak terakki (ilerleme) ve taali (yükselme) edebilseydi, o zaman darülfünunu kapatmak suretiyle bir tasarruf temin edilirdi. Fakat eğer bir medeniyet ancak ilminin terakkisi nisbetinde terakki eylerse, o zaman şüpheye hiç mahal yoktur ve Darülfünun iyi bir medeniyet aleti olması için her şeyi yapmak lazımdır.

Bu yüksek noktai nazar dâhilinde mesele tesbit edilince, kıymet ve haysiyetini zayi etmeden Darülfünun teemmülsüz (düşüncesiz) münakaşatın (münakaşa çekişme) mevzuu olamaz. Şimdiye kadar mesaimin etrafında bulduğum itilaf (uyuşma anlaşma) ve iştiraki (katılma) mesainin nihayete kadar, islahatın semerelerinin iktitafına (toplanmasına sonuç elde edilmesine) kadar devam etmesini temenni ederim. Eminim ki, Darülfünununun bütün azası ve dostları, müşterek bir terakki (gelişme) mefkûresinden (ülküsü- amaç) mülhem (esinlenmek) oldukları halde onun inkişaf (gelişme) ve terakkisinde (ilerleme) hizmet edeceklerdir.

Darülfünun meselesini ona yakışan bir şekilde münakaşa etmek için şahsan kendimin de intihap (kabul- seçme) etmiş olduğum görüş zaviyesinde (bakış açısı) ahzi (yer edinmek) mevki edilmesini, yani (1950) ile (1970) arasındaki ve bugünkü talebelerin müstahsilleri (yetiştirici) ve reisleri olacakları Türkiye'nin hayalen vuzuh (açıklıkla anlaşılabilir) ile rüiyetine (bakılması- görülmesi) çalışmasını teklif ediyorum.

İstanbul 29 Mayıs 1932

Albert Malche

Bu rapor muhteşem bir rapor olarak günümüzde de aynen uygulanması ve çağdaş bir Türkiye için gerekli olan nitelikleri açıklayan bir rapordur. Özet halinde yukarıya aldığımız Albert Malche'nin açıklamaları, eğitim sisteminin tamamen bozulmuş olduğu günümüzde Darülfünunun Üniversiteye geçişindeki yeni kurallar ve sistem gibi aynen uygulanması gerektiği açıktır. 1980 lerden beri ülkemizde çeşitli ithal görüşlerin etkisi ile zaman zaman Türkiye şartları ve gerek Türk insanı ve gerekse göç etmek sureti ile veya azınlık olma sıfatı ile Türkiye'de yaşayan halk hakkında eksik ve uygun olmayan bilgiler ile eğitim sisteminde değişiklikler yapılmaktadır. Özellikle eğitimcilerin seçim ve tayinindeki uygulamalar, eğitimcilerde olması gereken objektif niteliklerin kazanılması için gereken kurallardaki sapmalar, eğitim ve öğretimin 30 sene sonra sonuçlarının aynen Darülfünunda olduğu gibi daha da kötü olacağı sinyallerini vermektedir. Albert Malche 1932 de 1933 ıslahatı için yaptığı çalışmalar sonucunda öne sürdüğü kurallara göre ıslahatın gerçekleşmesi halinde 1950 ve 1970 lerde Türkiye'deki kültürün eğitimin varacağı noktayı ve bilimsellik insan ilişkileri etik kurallar ve siyasi performansın nasıl olabileceğini açıklamıştır. Bu açıklamalara eklenecek hiçbir şey olmadığını belirtmek isterim. Bugün üniversite eğitiminde neler yapılması gerektiğine şekil verirken bu raporu yeni okumuş biri olarak ileri sürülen kuralları uygulamaya çalışan biri olduğumuzu görmek bizi hayli heyecanlandırmıştır.

c) Mustafa Kemal Atatürk'ün Yeni Kurulmuş Cumhuriyet İlkelerine Doğru Eğitimde Yol Alma Sanatı

1933 yılında üniversite ile ilgili yapılanma gerçek bir reformdur.1933 Üniversite Reformu sayesinde günümüze gelinebilmiştir. Esasen Mustafa Kemal Atatürk'ün siyasi açıdan çok zor ve cumhuriyet demokrasi laiklik fikirlerine henüz yabancı olan halkın temsilcileri ile çalışmak durumunda olduğu bu dönemde birçok tarihi karar vererek, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gelecek 100 yıl içinde ulaşması gereken noktaya varmasını sağlayacak nice reformlara ve uluslararası ilişkilerde ve günümüzde çıkan bir çok sorunu görmüş olması ve çıkarabilecek konuların halli için bile ortaya koyduğu görüşleri ile önlemler almış ve adımlar atmış olduğunu görmek nasıl bir deha olduğunu açık ve net ortaya koymaktadır. Birçok eski oluşumların fitne yuvası ve ülkenin bölünmesinde görev alan kurumların kapatılmasını tasfiye edilmesini sağlayarak özgür bağımsız bir ülke yaratmak için tüm gücünü kullanmıştır.⁶⁹

⁶⁹ **İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince yeni bir Üniversite kurulmasına dair kanun Kanun M: 2252 Kabul tarihi: 31/5/1933**

06 Haziran 1933 tarihli ve 2420 sayılı R.G

Madde 1 - İstanbul darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilâtı ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.

Madde 2 - Maarif Vekilliği 1 ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da İstanbul Üniversitesi adı ile yeni bir müessese kurmağa memurdur. Maarif Vekâleti bu Üniversitenin teşkilâtına ait kanun lâyihasını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eyler.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1933 yılında TBMM açış konuşmasında⁷⁰ eğitim ile ilgili açıklamalarının özet olarak aktararak, O' nun bu konudaki görüş ve ilkeleri daha açık bir şekilde ortaya konacaktır.

Büyük Millet Meclisinin Sayın Üyeleri,

Madde 3 - Nafia Vekilliğine bağlı olan (Yüksek mühendis mektebi) ile İktisat Vekilliğine bağlı (Yüksek ticaret mektebi) ni İstanbul Üniversitesi teşkilâtı arasına almağa İcra Vekilleri Heyeti mezundur.

Madde 4 - Tıp fakültesinin İstanbul'daki umumî, mülhak ve hususî bütçelerle belediye bütçesinden idare edilmekte olan hastanelerden istifade eylesine lüzum görülürse fakültenin bu hastanelerden istifade suretleri ve masrafa iştiraki ve her hastanede ayrılacak yatak adedi ve sair esaslar Dâhiliye, Maarif ve Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekillerince müştereken tayin ve tespit olunur.

Madde 5 - İkinci madde mucibince kurulacak üniversitenin 1 ağustos 1933 tarihinden 31 Mayıs 1934 tarihine kadar devam edecek olan muvakkat devresi için icap eden tedris, idare ve ecnebi mütehasısları kadrolarının tanzimi ve vazifelilerin tayini Maarif Vekilliğine aittir. Bu muvakkat kadroya girmiş olmak ikinci maddede yazılı Üniversitenin esas kadrosuna girmek için^ müktesep bir hak teşkil etmez. '

Madde 6 —Darülfünunun kadrosuna dâhil olanlardan kurulacak Üniversitenin muvakkat kadrosuna alınacak müderris ve muallimler ile bunların muavinleri ve asistanlar 1931 senesi Darülfünun bütçe kanununun 10 uncu maddesi hükmüne göre darülfünunca verilmekte olan maaşlarını alırlar. Bunlara maaşlarına tekabül eden miktarda ücret verilmesi de caizdir. Muvakkat devreye ait tedris kadrosundaki vazifelere hariçten tayin olunanların bu vazifeler için kadroda muayyen olan maaşı almalarına 1452 numaralı kanunun umumî hükümleri mani olduğu takdirde kadrodaki maaş ile bu kanunun tecviz ettiği derece maaşı arasındaki fark ilâveten ücret olarak verilebilir.

Madde 7 - Maarif Vekilliği İstanbul Üniversitesinde bir telif ve tercüme heyeti kurmağa mezundur, Bu heyete darülfünunun tedris kadrosunda dahil bulunan zevattan lüzumlu vasıfları haiz olanlar alınır ve kendilerine bu yeni hizmetlerine mukabil ücret verilir. Bu; ücretler; bu zatların Darülfünundaki vazifelerinden dolayı almakta oldukları maaşlar ile Darülfünunun lağvı dolayısıyla alacakları açık maaşları tutarları arasındaki farkı geçemez. Bu ücretler açık maaşlarının itasına mâni değildir.

Madde 8 - Darülfünunun ilgası dolayısıyla açıkta kalmış olupta telif ve tercüme heyetine de seçilmemiş olan müderris ve muallimler yeni Üniversite teşkilât kanununun meriyetine veya bu müddet içinde Devlet hizmetlerinden birine tayinlerine kadar yukarıdaki madde hükmüne göre açık maaşı ve mütemmim ücret alırlar. Buna mukabil Maarif Vekilliği bu müddet zarfında kedilerine muvakkat hizmetler tevdi edebilir

Madde .9 - Darülfünunun 1932 malî senesi bütçel kanununda yazılı membalardan, 1933 malî, senesi zarfında, tahassül edecek varidat Hazinece 1933 Muvazenei Umumiyesinde lahika olarak bir taraftan Darülfünun hasılatı adile açılacak nâzım varidat faslına irat ve diğer taraftan Darülfünunu maaş ve ücret ve bilumum masrafları adı ile Maarif bütçesinde açılacak nâzım, masraf faslına tahsisat kaydolunur. Birinci fıkrada yazılı membalardan toplanan pâralı Cumhuriyet Merkez Bankasında Maarif Vekilliği emrine bir hesabı cariye yatırılır.

Madde 10- Gerek 9 ncu maddede yazılı varidatın gerek Darülfünunun hükmî şahsiyetine ait tahsislerin tahsil ve sarfı ve bütün idare işlerinin tedviri için bir muvakkat teşkilât yapmağa Maarif Vekili mezundur.

Madde 11 - Darülfünunun 1933 malî senesi haziran ve temmuz aylarına ait umumî hizmetlerinin, görülmesi için 9 ncu maddede, yazılı varidattan icap eden miktarı Darülfünuna Verilir.

Bu iki aya ait tahsisatın fasıl ve maddelere tefriki ve lüzum görülürse bu fasıllar arasında münakale yapılması İcra Vekilleri Heyetine aittir. Bu varidattan haziran ve temmuz ayları için tahsis olunan miktardan arta kalan miktar ile iki aylık tahsisattan sarf olunmayan kısım beşinci maddede yazılı muvakkat idarenin maaş ve ücret ve diğer bütün masraflarına karşılık tutulmuştur. Bunun fasıl ve maddelere ayrılması ve fasıllar arasında münakalesi kezalik İcra Vekilleri Heyetince yapılır.

Madde 12 - İstanbul Darülfünunu ile ona bağlı müesseselere ait bütün kanunlar ve hükümler 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır.

Madde 13 - Bu Kanun 1 Haziran 1933 tarihinden muteberdir.

Madde 14 - Bu Kanun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

3/5/1933

⁷⁰ Millet Meclisi Tutanak Dergisi D. IV, C. 18, Sa. 2

Büyük Millet Meclisinin dördüncü dönem üçüncü yasama yılını açıyorum. Bu yıl Cumhuriyetin onuncu yılını kutlamakla mutluluk duyduk.

.....Cumhuriyetin, bu on yılı eşi görülmeyen bir diriliş ve göz kamaştırıcı bir ileri atılış anıtıdır.

Bütün fakülteler ile birlikte açılmış olan Yüksek Ziraat Enstitüsünün yetiştireceği yüksek mühendislerin, ileride memlekete yararlı olacaklarına şüphe yoktur.

Arkadaşlar, üniversite kurulmasına verdiğimiz önemi açıklamak isterim. Yarım önlemlerin verimsiz olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, milli eğitimde ve kurulan üniversitelerde de köklü önlemler almak kesin kararımızdır.

İstanbul Üniversitesi Atatürk için büyük bir proje olarak çok önemlidir. Atatürk'ün bu önemli projesinin gelişilmesinde Üniversitede eğitim kadrolarının oluşmasının nitelikleri 29 Mayıs 1934 tarihli 2467 sayılı Teşkilat Yasasında ortaya konduğu şekli ile uygulanabilmiştir. Buna göre bir kısım öğretim elemanları lağvedilen Darülfünundaki hocalarından oluşmakta, diğer grup Cumhuriyet döneminde batıya gönderilmiş ve batıda da eğitim görmüş ve bilimsel açıdan yeterli olan akademisyenler olarak belirlenmiş ve diğer grup ise yabancı hocalardan oluşmuştur. Darülfünun'un toplam 114 müderris (ordinaryüs profesör) ve muallimine (profesör) karşılık, yeni üniversite öğretim hayatına 78 profesör ve ordinaryüs profesörle başlamıştır. Bu sayının 65'i Türkiye'ye yeni gelen ecnebi öğretim üyeleri idi. Eski kadrodan 100 kadar müderris emekliye sevk edilmiştir.

Aslında, batıdan gelen yabancı hocalar kendi ülkeleri için önemli bir kayıptı. Aynen Türk milletinin evlatlarının Türkiye'de iş ve araştırma imkânı bulamamaları veya araştırma yapmak istedikleri konuların engellenmesi gibi durumlar ile karşılaştıkları için yurt dışına amaçlarını gerçekleştirmek için zorunlu göç yapmaları gibi, bu hocalar da yaşamları tehdit altında olduğu için Türkiye'ye sığınmışlar veya davet edildikleri için gelmişler ve böylece genç Cumhuriyet'in bilimsellik bağlamında kurumlarının gelişmesinde aracı olmuşlardır. Yabancı hocaların gelmesi ve üniversite eğitimine getirdikleri yepyeni bir çağdaş bir sistem sağlam temellere dayalı bir eğitimin gerçekleşmesini mümkün kılmıştır. Yabancı hocaların bir kısmının Türk dilini ders verme konusunda gereği gibi öğrenmemeleri veya öğrenememeleri tartışma konusu olsa da yabancı dilde eğitim verilmesi her ne kadar çeviri yöntemi kullanmış olsa da yabancı dillere aşinalık sağlaması açısından önemli bir uygulama olmuştur. Çeviri sureti ile derslerin yapılması olayı 1960 lı yılların sonlarına kadar İstanbul Üniversitesinde sürmüştür. Bu vesile ile dil konusunda

asistanların gelişme sağladığı da göz ardı edilemez. Bu bağlamda yabancı dile önem veren Mustafa Kemal Atatürk'ün yabancı hocalar ile üniversiteyi yeniden oluşturma gayretleri yadsınmaz.

Üniversitenin Avrupa'ya açılan kapı olduğunu ve batılılaşmanın aracı olarak üniversiteyi gören Atatürk'e aslında 19 Eylül 1926 da Darülfünundan Fahri Müderrislik payesi de verilmişti, ancak Atatürk ilk defa 1930 ve sonra da 1933'te Üniversiteyi ziyaret etmiştir.

1933 lerde henüz üniversitenin akademik yapılanması gerçekleşmemiştir. 1933 Reformu idare açısından üniversitelere özerklik tanımış olsa bile Millî Eğitim Bakanlığı henüz devrededir ve Rektör bakanlıkça atanmaktadır. Dekanlar da aynı şekilde Millî Eğitim Bakanlığınca atandığından tam özerklikten bahsedilemez. Bu döneme ilişkin tüm belgeler gerek Zeynep Hanım konağının 1942 de yanması ve gerekse Millî Eğitim Bakanlığının arşivinin 1946 da yanması nedeni ile tam bilgiye erişmek mümkün olamamaktadır. Ancak İstanbul Üniversitesinin kendi arşivinde atanan rektörler ve çeşitli fakültelere dekan olarak gönderilen hocaların bir şekilde kayıtları bulunmaktadır.

İstanbul Üniversitesi'nin açılışını yapan Reşit Galip "*...artık üniversitenin tarafsız bir seyirci gibi kalan, ...yalnız ders okutan, bilimsel araştırmalara yer vermeyen, "* bir kurum olmak yerine "*...en esaslı vasfı milliliği ve inkılâpçılığıdır.*" diyerek bilimin ve üniversitenin toplum hayatındaki yaşamsal işlevini öne çıkaran bir konuşma yapmıştır.

İstanbul Üniversitesine II. Dünya Savaşından kaçan Avrupalı öğretim üyelerinin gelmesi aslında üniversitenin gelişmesini sağladığı inkar edilemeyecek bir gerçektir. Başkalarının acı kaderi, üniversitenin gelişmesi için son derece olumlu olmuştur. Özellikle Alman, Avusturyalı Fransız İtalyan ve Macar bilim adamlarının Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmaları entelektüel göçü gerçekleştirmiş ve pek çok Türk bilim adamının yetişmesi bu sayede mümkün olmuştur. Bu göç ve ilişki ikinci dünya savaşının bitmesinden sonrada devam etmiş ve ilişki kaybolmamıştır. Ülkelerine dönen yabancı profesörler Türk bilim adamlarının yetişmesi için yabancı ülkelere burs ve eğitim imkânı sağlamak sureti ile hizmet vermeye devam etmişlerdir.

Yabancı profesörlerin, bilim adamlarının Türk akademik çevreleriyle oluşturduğu ilişki, batı ile bilimsel köprüyü gerçekleştirmiştir. O dönemde gelmiş olan yabancı bilim adamlarının getirdiği çağdaş nitelikteki çalışma ve araştırma teknikleri ve yöntemleri bilimsel ivmeyi sağlamıştır. Bu çalışmaların sonuçları eğitim sisteminde hissedilmiş ve genç akademik kadroların oluşmasında yetişmesinde, akademik çalışma yöntemlerinin gelişmesinde yüksek eğitim kurumlarının yönetsel ve akademik çalışmalarında, bilimsel yöntem ve araştırmanın yerleşmesi bu sayede mümkün olmuştur. Bu dönemde

Darülfünunun toplam 114 müderris-i ve muallimlerinin tümü yeni üniversitede görev almamıştır. Yeni dönem 78 profesör ile başlamış ve bunların 65 ini yabancı öğretim üyeleri oluşturmuştur. Eski kadrolardan 100 kadar müderris emekliye sevk edilmiş veya iş buluncaya kadar açıktan ücret ödenmesi usulü uygulanmıştır.

Başöz ve Wilson 12.9.1933 tarihli Milliyet gazetesinde yer alan bir haberden bahsederek kitaplarında⁷¹ bu dönemde yapılan atamaların "ilimden ziyade idealistlik ön planda tutularak "yapılmış olduğunu belirtmişlerdir. Yeni düzenleme ile üniversitenin idari ve mali bağımsızlık yerine, üniversite yöneticileri ile profesör ve doçentleri tayin ve azil yetkileri Maarif Vekâletine verilmiştir. Bakanlıkça, siyasi kontrolün, profesörlerden derse devam cetvelleri isteyecek kadar sıkı tutulduğunu bunun, öğretim üyelerinin bilgi seviyeleri ve Üniversitenin Cumhuriyet devri boyunca serbest eleştiri ve kontrol ödevini yerine getirmedeki öğretim üyelerinin şahsi kusurları olabildiğini belirtmişlerdir. Üniversitelerin kontrolünün ağır bir siyasi gözetim altında olduğu ve olması gerektiği dönem açısından gereklidir. Zira üniversiteler o dönemde halen görünmez bir siyasi ve ideolojik baskı altındadır ve siyasi iktidarlar değişikçe ideolojilerin farklılığından kaynaklanan baskılar aynen devam etmiştir ve etmektedir. Oysa Mutafa Kemal Atatürk eğitimdeki ideolojinin cumhuriyet ilkeleri demokrasi ve çağdaşlık ekseninde olması gerektiğini tekrar tekrar çeşitli söylevlerinde vurgulamıştır. İnsanın özgür olması ve vatanının ulusunun geleceği için çoğulcu düşünceye sahip olunması gerektiği maalesef bu kadar ağır ve tehlikeli yollardan geçerek sahip olduğumuz Demokratik laik cumhuriyetimizin muhafazasında yeterli özveriyi gösterememek gibi bir eksikimizin var olduğu inkâr edilemeyecek kadar açık ve net hale gelmiştir.

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluştaki yasal sistemin oluşumu 1946'ya kadar sürerken akademik mesleğin nitelikleri de bu süreç içinde oluşmuştur. 13 Haziran 1946'da 4936 sayılı yasayla artık Türk Üniversitelerine ve onları oluşturan fakültelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınmış ve bu kurumlara "hizmet yerinden yönetim" yapısı kazandırılmıştır.

Bu önemli değişikliğin gerekçesi ise şöyle açıklanmaktadır:

"Fakülte ve üniversitelerin diğer devlet kuruluşlarına benzemeyen bir yapıda olmaları ve bu sebeple yöneticilerin ayrı bir görgü ve uzmanlığa ihtiyaç göstermesi, bu fakülte ve üniversitelerin diğer yönetim teşkilatı dışında özerklikleri ve yasal kişilikleri olan ve Milli Eğitim Bakanı'na doğrudan bağlı bulunan, ayrı bir bütçeye sahip olmaları" gerekir. Böylece Üniversitelerin ülke eğitiminde ayrı bir yere sahip olduğu ve önemi pekiştirilmiştir.

⁷¹ Başgöz İlhan-Wilson. İbid.

1960 lara doğru gelindiğinde Türk Üniversiteleri'nin kuruluşu ve işleyişinde her ne kadar akademik kariyer mensuplarının çalışmaları görüşleri düşünme özgürlüğü bağlamında sağlam temellere bağlanmış olsa bile gerekli özgürlüğün sağlanmış olduğu söylenemez. Nitekim öğretim üyelerinin düşünme özgürlükleri birçok ihlallere uğramış ve cezalar almışlardır. Özellikle devlet yönetimi konusundaki uluslararası ve bilimsel görüş ve yayınları incelemek ve yazmak konusunda Türkiye'de ciddi sorunlar yaşanmış bulunduğu bir gerçektir. Yönetimin bu konularda keyfi birçok kararının ve eyleminin varlığı yüksek eğitim özgürlüğünün Atatürk'ün tüm çabalarına rağmen çağdaş nitelikte gelişmesini sürdüremediğini göstermektedir.

Üniversitelerin özerklik çerçevesinde iyi bir oto-kontrol sistemini işletememeleri ve üst derece kadroların yetersizliği 27 Mayıs 1960' devrimcilerini her alanda reform yapma arzuları ile birleşince bir yandan 1961 Anayasası'nın 120.maddesinde üniversitelerin özerk kuruluşlar olduğu konusunda hüküm konmuş ve diğer yandan 27.10.1960 tarihli 115 sayılı yasa, 1946 tarihli 4936 sayılı yasanın bazı maddelerini değiştirmiş ve yeni maddeler ekleyerek Milli Eğitim Bakanlığı'nın Üniversite üzerindeki yetkileri azaltılmıştır. Böylece fakülte kurullarının işlevi artmış ve daha geniş katılım sağlanmış ve kadro tikanıklıklarının aşılması amaçlanmıştır. Kısaca yönetim, teşkilat, öğretim üyeliği ve yardımcılığı konularında daha geniş özerklik koşullarında yeni esaslar kabul edilmiş bulunduğunu kabul etmemiz gerekir.

Yapılan değişikliklerin bir kısmı İstanbul Üniversitesi'nde bazı aksaklıkları düzeltmiştir. Ancak özerklik zihniyeti bağlamında ne kadar değişim yapıldığı üzerinde durulması gereken bir konu olarak devam etmiştir. Ancak yurt dışına daha fazla inceleme ve araştırma için gönderilmelerin mümkün olduğu ve fiziki değilse de bilimsel nitelikte daha uygun bir çalışma ortamı sağlanmış bulunduğunu söylenebilir. Daha çok dil öğrenmek amacı ile ve sosyal bilimler ağırlıklı olmak üzere çeşitli kurumlar aracılığı ile yapılan öğrenci değişimlerinin gönderilen ülkeler bağlamında da incelenerek istatistiki bir bilgi ile tablonun görülmesi mümkün olabilir.

Toplumsal ve politik gelişmeler gerek ülkede gerek üniversitelerin idari özerkliğinin Anayasa güvencesinden yoksun bırakılması tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Fakat üzerinde önemle durulması gereken bir konu, 20.9.1971 tarihli 1488 sayılı yasayla Anayasa'da yapılan değişiklikte üniversite özerkliğine dokunulmaması, İstanbul Üniversitesi'nin görüş ve tutumu sayesinde sağlanarak o dönem itibari ile ciddi ve tarihsel bir etki ve tepki gerçekleşmiştir.

İstanbul Üniversitesi, 20.6.1973 tarihli 1750 sayılı Yeni Üniversiteler Kanunu ile Cumhuriyetin 50. yıldönümünde yeni bir düzene girmiştir. 4936 sayılı yasayı tümünden değiştiren bu yasayla iki yeni üst kuruluş, ortaya çıkmıştır.

Yüksek Öğretim Kurulu ve Üniversite üyesi gereksinimini karşılama görevi verilen eski ve köklü üniversiteler olarak İstanbul Üniversitesi yasa gereği yeni kurulan gelişmekte olan üniversitelere öğretim üyesi sağlama görevini üstlenmiştir.

Bugün Üniversiteler 6 Eylül 1981 tarihli 2547 sayılı yasa hükümlerine tabi olarak çalışmaktadır. Bu yasa birçok değişikliklere uğrayarak günümüze gelmiş bulunmaktadır. Bu yasanın niteliği ve yükseköğrenim ile ilgili hükümlerin siyasal güç etkisi ile değişikliğe uğraması ve üniversite özerkliğinin kaldırılmasının olumlu veya olumsuz yanları akademik unvanların elde edilmesi ile ilgili hükümlerin eğitimdeki etkileri gibi konular ayrı bir inceleme konusu olduğundan burada bu hususa yer verilmemiştir.

D) ATATÜRK'ÜN TBMM AÇIŞ KONUŞMALARI ve ANKARA'DAKİ EĞİTİM KURUMLARINA HİTABEN YAZDIĞI VE SÖYLEDİKLERİ (Nutukları)

1) Atatürk 20 Eylül 1925 tarihinde Ankara Hukuk Mektebine aşağıdaki telgrafi yazmıştır.

Ankara Hukuk Mektebi Tedris Heyeti Reisi Mahmut Esat Beyefendiye,

Ankara Hukuk Mektebinin 15 Eylül 1341 (1925) tarihinde içtima eden profesörleri tarafından mezkûr mektep Heyet-i Tedrisiyle Fahrî Riyasetini kabul etmeğlim hakkında olan teklifi, Kemal-i memnuniyetle kabul ettim. Mektebin müstakbel faaliyetinde Türk inkılâp ve medeniyetinin ruhuna muvafık tedrisatta bulunmak suretiyle vatanımıza nâfi olmasını temenni ederim.⁷²

Gazi Mustafa Kemal

2) Atatürk'ün, 5 Kasım 1925 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesinde açarken yaptığı konuşma:

Bugünkü toplantımız, Cumhuriyetin yönetim merkezinde bir hukuk okulunun açılması dolayısıyladır. Bu olay, yüksek işyar (memur) ve uzman bilgin yetiştirmek çabasından daha büyük bir önem taşıyor. Yıllardır sürüp duran Türk devrimi, düşünüşünü, varlığını, sosyal

⁷² Vakit Gazetesi, 22 Eylül 1925, s. 1; Zikreden: Sadi Borak-Utkan Kocatürk; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1972, s. 156 ; Ahmet Mumcu : Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Hukuk Fakültesine, Ankara, 1977; s. 69-70

yaşayışını, üzerine kurulduğu yeni hukuk ilkelerini saptamak ve sağlamlaştırmak yoluna girmiş oluyor.

Türk devrimi nedir? Bu devrim, sözcüğün birdenbire akla getirdiği "ihtilâl" anlamının ötesinde ve ondan daha geniş bir değişmeyi dile getirmektedir. Bugünkü devletimizin biçimi, yüzyıllardır sürüp gelen eski biçimleri bir yana iten en olgunu, en gelişmişidir. Ulusun, varlığını sürdürebilmek için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri sürüp gelen biçimini, niteliğini değiştirmiş; ulus bireylerini, din bağı- mezhep bağı yerine, Türk Ulusçuluğu bağı ile toplamış, bir araya getirmiştir.

Ulus, uluslararası genel savaş alanında, kendisini var gücüyle yaşatabilecek aracın, ancak çağdaş çevrede, uygarlıkta bulunabileceğini, bir değişmez gerçek olarak kendisine ilke edinmiştir. Kısacası, baylar, ulus, saydığım değişikliklerle devrimlerin gerekli ve doğal sonucu olarak, genel yönetiminin, bunu sağlayacak bütün yasaların, ancak dünyalık ihtiyaçlardan doğacağını, bunlar değişip geliştikçe ona ayak uyduracak bir görüş ve düşünüşün kendisini esenliğe kavuşturup ölümsüz bir yaşayışa ulaştıracağını kavramış bulunuyor.

Eğer, yalnız altı yıl önceki anılarınızı yoklarsanız; devletin biçiminde, halkın birbiriyle kaynaşmasında, bizi güçlendiren uygarlık olanaklarının sağlanışında, kısacası, bütün kuruluşların ve oluşların gelişip oturmasında uygulanan ilkelerin nasıl yeni ve değişik olduğunu hatırlarsınız. Altı yıl içinde büyük ulusumuzun yaşayışında beliren değişiklik, herhangi bir "ihtilâl"den daha güçlü, daha yüksek olan en büyük devrimlerdendir.

Ulusların kurtuluş ve yükseliş savaşında çoğu zaman kızgın ve öfkeli oldukları görülmüştür. Ama bu kızgınlık, Türk ulusunun bilinçli öfkesine benzemez. Sözümlü ettiğim büyük devrim yolunda Türk ulusunun şimdiye değin harcadığı çabalar, dıştaki ve içteki saldırılara karşı yorulmaz, yıpranmaz savaşmalar içinde, ulusal egemenliğini karşı durulmaz bir güçle uygulama yolunda, hukukçuların ellerinde ve dillerinde dolaşan, alışılp aşınmış ilkeleri bilmezlikten gelerek yeni gerçeklerin ve gelişen olayların havasında yoğrulmuş bir yönetim biçimi, bir yeni devlet yönetimi arayıp bulmak uğrunda, geçmiştir. Şimdi kurulup ortaya çıkan bu büyük yapıtın görüşünü, düşünüşünü, isteklerini belirtip karşılayabilecek yeni hukuk ilkelerini, yeni hukuk adamlarını yaratma işine girişmek günü gelmiştir.

Saniyorum ki, Ankara Hukuk Okulu ile, Cumhuriyet Hukukunu yalnız sözüyle ve görünüşüyle değil, bilinçli ve bilgisel niteliği ile, yeni yasalarıyla, yeni hukuk adamlarıyla açıklayacak, savunacak ve uygulayacak bir davranışa baş vurmuş oluyoruz.

Cumhuriyet Türkiye'sinde eski yaşama kurullarının eski hukuk ilkelerinin yerini bugün, yeni hukuk ilkelerinin almış olduğu bilinen bir gerçektir. Bu olup bittiği sizin kitaplarınız ve uygulanacak yasalarınız anlatacak ve açıklayacaktır.

Sevgili Hukuk Öğrencileri! Sayın Hukuk Adamları!

Yeni hukuk ilkelerinden, yeni kuruluşumuzun gerektirdiği yasalardan söz açarken, "Her devrimin kendisine özgü dayanağı bulunmak gerektir" nedenini, yalnız bu ana nedeni göz önüne koymak istemiyorum; ille boş yere sitem etmekten vazgeçerek Türk ulusunun, çağdaş uygarlığın özelliklerinden ve verimlerinden yararlanabilmesi için, en az üç yüz yıldan beri harcadığı çabaların ne kadar kaygı verici engeller karşısında araya gittiğini göz önüne alarak, bütün uyanıklığım ve üzüntümle söylüyorum:

Ulusumuzu çöküntüye sürükleyen, zaman zaman bağrından kopup da ileri düşünceleri için savaşmayı göze almış kimseleri yıldırıp usandıran gerici ve ezici güçler, bugüne değin elinizde bulunan hukuk kurallarıyla ona içten bağlananlar olmuştur. Belki ağır düşerse de, tarihe dayanan bu görüşüme, bu yüce topluluk içinde yer alanlardan ve Cumhuriyet hükümetine çok yararlı olan seçkin kimselerden pek şaşan bulunmayacağını umarım: Yine de amacımı biraz daha açıklamama izninizi dilerim. Uluslararası genel tarih içinde Türklerin 1453 zaferini, İstanbul'un fethini bir düşünün; bütün bir dünyaya karşı İstanbul'u Türk toplumuna mal eden güç, aşağı yukarı o yıllarda bulunan matbaayı ülkeye mal etmek için o zamanki hukukçuların uğursuz direncini göğüsleyememiştir. Eskimiş hukukla dar düşünceli hukukçulardan buna izin koparabilmek için üç yüz yıl, kuşku, kararsızlıklar, üzüntüler içinde beklemek zorunda kalmışızdır.

Eski hukukun çok uzak, çok eski ve yaşama gücünü çoktan yitirmiş bir dönemini seçtiğimi sanmayın. Eski hukukla ona saplanıp kalanların bu devrim yıllarında bana gösterdiği güçlüklerden örnek vermeye kalksam başınızı ağrıtmak tehlikesine düşmüş olurum. Şu kadarını bilesiniz ki Türkiye Büyük Millet Meclisinin kuruluş günlerinde bu oluşu hukuk ilkelerine ve bilimsel görüşlere aykırı bulanların başında ünlü hukukçular vardı. Büyük Millet Meclisinde egemenliğin ulusta olduğunu belirten tasarımı öne sürdüğüm gün, bu ilkenin Osmanlı

Anayasasına aykırılığından dolayı karşısına çıkanların başında yine eski ve bilimsel erdemi ile ün salan, ulusu aldatıp durmuş olan belli hukukçular yer alıyordu.

Cumhuriyet ilân olunduktan sonra bile, baş gösteren bir acıklı olayı uyanık gözlerinizin önünde canlandırmak isterim: En ileri, en bayındır bir kentimizin hem bizim yurdumuzda hem Avrupa'da okuyup yetişmiş seçkin uzmanlardan kurulu baro topluluğu, açıktan açığa halifeci olduğunu söyleyip duran birisini kendine başkan diye seçmiştir. Bu olay, köhne hukuka saplanmış olanların cumhuriyet anlayışına karşı nasıl bir eğilimde olduklarını belirtmeye yetmez mi? Bütün böyle olaylar, devrimcilerin en büyük ama en sinsi can düşmanlarının çürümüş hukukla onun zavallı tutkunları olduğunu göstermektedir

Ulusun arasız ve ateşli devrim atılışları sırasında sinmek zorunda kalan eski kanun hükümleri, eski hukuk adamları, devrimcilerin ateşi ve etkisi yavaşlamaya başlar başlamaz hemen canlanarak devrim ilkelerini, ona içten bağlı olanları, bunların kutsal ülkülerini suçlayıp kötülemek için fırsat beklerler ve bu fırsat, eski yasaların yürürlükte kalmasıyla, eski anlayışı sinsi kollayıp yürütmekte direnen yargıçların ve avukatların varlığı ile belirir ve beslenir.

Bugünkü hukuk çalışmalarımızın gerekçelerini böylece açıklamış olduğumu umuyorum. Büsbütün yeni yasalar düzenleyerek eski hukuk ilkelerini temelden kazımaya girişiyoruz. Yeni hukuk ilkeleriyle, alfabesinden okumaya başlayacak bir yeni hukuk kuşağı yetiştirmek için bu okulu açıyoruz. Bütün bu işlerde dayanağımız ulusumuzun üstün yeteneği ve kesin isteğidir. Bu girişimlerde arkadaşlarımız, yeni hukuku, bizimle birlikte anlattığımız nitelikte anlamış olan seçkin hukuk bilginlerimizdir.

Yeni hukuk ilkeleri genel yaşayışımızda başarılı uygulamalarla etkisini gösterene kadar geçecek zamanı, devrimin yorulmaz ve yıpranmaz gücü kısaltacak ve zararsız kılacaktır.

Öğrenciler !

Yeni Türk toplumunun kurucusu ve kollayıcısı olmak amacıyla okumaya başlayan sizler, Cumhuriyet döneminin gerçek hukuk bilginleri olacaksınız. Bir gün önce yetişmenizi ve ulusun isteğini yürürlüğe koymanızı hepimiz sabırsızlıkla beklemekteyiz. Sizi yetiştirecek olan profesörlerin kendilerinden beklenen ödevi hakkıyla yerine getireceklerine güveniyorum. Cumhuriyetin yapıcısı ve kollayıcısı olacak bu büyük kuruluşun açılmasında duyduğum mutluluğu hiç bir

girişimimde duymadım. Bunu böylece belirtip açıklamaktan da ayrıca sevinçliyim.⁷³

Mustafa Kemal Atatürk Ankara Hukuk Mektebinin açılmasını da çok istemiş ve bu okul Profesörler Meclisi'nin toplanması ve Ankara Hukuk Mektebi'nin açılması 50 günlük sürede tamamlanmıştır. 5 Kasım 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında yer bulunamadığı için öğretim faaliyetlerine başlayan bu hukuk okulu Cumhuriyet Hukukunun oluşmasında ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Toplumun çağdaşlaşmasına da hizmet etmiştir.⁷⁴ Bu okul Ankara Hukuk Fakültesinin temelini teşkil etmektedir. Ankara Hukuk Mektebi 1927 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Fakülte olmuştur. Adalet Bakanlığına bağlı olan hukuk Fakültesi 1940 yılında Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. 1946 yılında Ankara Üniversitesi kurulmuş ve bu fakülte üniversite bünyesi içinde en eski fakülte olarak yerini almıştır.

Türk toplumu ikinci bin yılbaşında I. Dünya Savaşının kaybedilmesine bağlı olarak 1920–1923 yılları arasında çok önemli olaylar yaşamıştır. Bu kısa sürede hiçbir toplumda görülemeyecek devrimler savaşlar, kurumların kurulması yeni bir meşru devletin kurulması olaylarının sahne aldığı bir dönem olmuştur 1920 ile 1923 arası ve tabii ondan sonra da devrimler ve çağdaş düzene geçiş sistematik biçimde gerçekleştirilmiştir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin kurulması olayına gelinceye kadar toplumun alıştığı hayat biçimi ve düşünme sistemi ve yönetim sisteminden çok farklı bir sisteme geçilmesi inanılmaz derecede çabuk gerçekleştirilmiştir. Oysa toplumların belirli bir süreç içinde esasen değişime uğradıkları ve değişimin yavaş yavaş, toplumun bünyesini sarsmadan gerçekleşmesi ile toplumun evrimleşmesi söz konusudur. Bu tür bir gelişim evrimi ifade eder. Oysa Türk topraklarındaki değişim sosyal ve ekonomik ve yönetsel büyük bir kırılmasının olduğu ve devletin yıkıldığı bir dönemde gerçekleşmiş ve evrim bir ihtilal ile oluşmuştur. İhtilal eski düzenin ortadan kaldırıldı ve yeni bir düzenin kurulması sonucunu doğurduğu takdirde buna Devrim demektediriz. İşte Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk toplumu yirminci yüzyılda evrim sürecinin kısa bir sürede geçirerek devrim yapmıştır. Bu devrimde yasalar kurullar tarafından hazırlanmış, kişi dokunulmazlığına yer verilmiştir. Böylece yeni bağımsız bir yönetim 1921 Teşkilatı Esasiye Kanununun ile meşruiyeti kabul olunmuş Türkiye Cumhuriyeti Devleti 29 Ekim 1923 tarihinde kurulmuştur.⁷⁵

⁷³ Çağlar Behçet Kemal: Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri, TDK Yayını, Ankara 1968, s. 159

⁷⁴ Akçaoğlu E: Ibid

⁷⁵ Ibid.

3) MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR ve EĞİTİM KONUSUNDA 1.11.1937 tarihli Nutku⁷⁶

Arkadaşlar,

Büyük davamız, en medeni ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektedir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir plana ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak; memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak, fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekaletinin üzerine aldığı büyük ve ağır mecburiyetlerdir.

İşaret ettiğim umdeleri, Türk Gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, Üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir.

Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek; Garp bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzda tatbik ederek Cumhuriyete cidden modern bir Üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesini az zamanda kurmak lazımdır; ve Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilk okullar ile ve nihayet Üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir.

Bu hayırlı teşebbüsün, Doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır.

Tavsiye ettiğim bu yeni teşebbüslerin, eğitim ve öğretmen ihtiyacını ziyadeleştireceği şüphesizdir. Fakat bu cihet, hiç bir vakit işe başlama cesaretini kırmamalıdır. Vekaletin, geçen yıl içinde, bu yönden yaptığı tecrübeler, çok ümit verici mahiyettedir.

⁷⁶ Bu Nutuk 15 Kasım 1937 de idam edilen Seyit Rıza ve oğulları Hasan ve Hüseyin hakkındaki infazdan önceki bir nutuktur. Bu idam kararı aslında 11 asinin idamı şeklinde çıkmış ve fakat yaşları ileri olduğu için 30 seneye cezaları indirilmiş ve 14 kişide beraat etmiştir. Böyle bir dönem içindeki nutuk olarak çok önemlidir. Nutuk metni için bkz. [http://www.google.com .tr/351.htm](http://www.google.com.tr/351.htm). s. 95.

Türk Tarih ve Dil kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir hadisedir.

Tarih Kurumu; yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki hafriyatlar (kazı) ortaya çıkardığı eserlerle, şimdiden, bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor.

İlk resim galerimizi de, bu yıl açmış bulunuyoruz.

Geçen yıl, Ankara'da kurulan Devlet Konservatuvarı, müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için, daha fazla gayret ve fedakarlık yerinde olur.

Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli terbiyesinin ana unsurlarından saymak lazımdır. Bu işte, Hükümetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddi ve dikkatli davranması, Türk gençliğini spor bakımından da, milli heyecan içinde itina ile yetiştirmesi, önemli tutulmalıdır.

Osmanlı'nın Darülfünunu bugünün İstanbul Üniversitesi olarak Beyazıt Meydanındaki görkemli binada yeni bir anlayış ile kurulmuş olup, halen İstanbul Üniversitesinin Merkez Binası olarak tanınan binada üniversitenin bir kısım fakülteleri ve bölümlerinin faaliyeti sürmektedir. Bu bina Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk önce Milli Savunma Bakanlığı olarak inşa edilmiş ve sonra Üniversiteye tahsis edilmiştir. İstanbul Üniversitesinin Yılan Logosu da Üniversitenin sembolü olarak 1243 tarihli Selçuklu Şifa Yurdu motiflerinden esinlenerek Prof. Süheyl Ünver tarafından yaratılmıştır.

Üniversiteler bir ülkede ideolojik kurumlar olarak değil, ilim ve bilim ile uğraşan ülke insanının çağdaş niteliklere sahip olmasını sağlayan eğitim sistemi oluşturmakla görevlidirler. 2547 sayılı ve 4/11/1981 tarihli Yükseköğretim Kumunu 2. Bölüm ve 4 maddesinde Yükseköğretimin amaçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir. Buna göre;

“Yükseköğretimin amacı:

a) Öğrencilerini; 1) ATATÜRK İnkıpları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı,

2) Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

3) *Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,*

4) *Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,*

5) *Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,*

6) *Beden, zihin, ruh, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,*

7) *İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,*

b) *Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,*

c) *Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır. “*

Yasanın 5 maddesinde de Ana İlkeler sayılmıştır. Buna göre,

“Yükseköğretim, aşağıdaki "Ana ilkeler" doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir:

a) *Öğrencilere, ATATÜRK inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.*

b) *Milli Kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.*

c) *Yükseköğretim kurumlarının özellikleri, eğitim - öğretim dalları ile amaçları gözetilerek eğitim - öğretimde birlik ilkesi sağlanır.*

d) Eğitim - öğretim plan ve programları, bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre kısa ve uzun vadeli olarak hazırlanıp sürekli olarak geliştirilir.

e) Yükseköğretimde imkân ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınır.

f) Üniversiteler ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunlar içindeki fakülte, enstitü ve yüksekokullar, Cumhurbaşkanınca yapılan yükseköğretim planlaması çerçevesinde kanunla kurulur.

g) Meslek elemanı yetiştiren bakanlıklara bağlı yüksekokullar, Yükseköğretim Kurulunun tespit edeceği esaslara göre Cumhurbaşkanı kararı ile kurulur.

h) Yükseköğretim kurumlarının geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, genişletilmesi ve bütün yurda yaygınlaştırılması amacına yönelik olarak yenilerinin açılması, öğretim elemanlarının yurt içinde ve dışında yetiştirilmeleri ve görevlendirilmeleri, üretim - insan gücü - eğitim unsurları arasında dengenin sağlanması, yükseköğretime ayrılan kaynakların ve ihtisas gücünün dağılımı, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim - öğretimi de kapsayacak şekilde planlanır ve gerçekleştirilir.

ı) Yükseköğretim kurumlarında, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Türk dili, yabancı dil, 20/6/2012 tarihli ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa göre iş güvenliği uzmanı olabilecek mezunları yetiştiren fakültelerde iş sağlığı ve güvenliği zorunlu derslerdendir. Ayrıca, zorunlu olmamak koşuluyla beden eğitimi veya güzel sanat dallarındaki derslerden birisi okutulur. Bütün bu dersler en az iki yarıyıl olarak programlanır ve uygulanır.”

Yukarıda 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu amaç ve ilkeleri doğrultusunda Türkiye CUMHURİYETİ Devletinin Üniversitelerinin demokratik laik ve hukuka saygılı evrensel nitelikte çağdaş bilime önem verilecek şekilde eğitimin düzenlenmekte olduğu açık ve net olarak belirlenmiştir.

Uluslararası boyutta bilim konusunda sürekli gelişim içinde olarak araştırma ve gelişme sürecinin takipçisi olarak eğitim sistemi geliştirilmelidir. Üniversiteler, geçmişin hurafeleri ile uğraşan ve tarihsel gerçek kayıtların yerine farklı yorumlar ile beyinlere ideolojik nitelikte bilgileri sokmaya çalışan kurumlar olarak yeşerdikleri vakit bu ülkelerin bir süre sonra yok olmasına varacak sonuçlar doğurur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun imparatorluktan

Osmanlı Devletine dönüşmesi ve çağın gereklerine uymaması matbaayı bile çok geç bir tarihte kurması, dini kurallar ile adaleti ve devletin tüm birimlerinin yönetilmesine çalışılması sonuncu yıkılmıştır. İnsanlık sürekli gelişim içindedir. Yeni nesiller dünyada hızlı esen değişim rüzgârını yakalamak için her türlü imkâna insan olmak sebebiyle sahip olma hakkına sahiptir. Üniversiteler değişim ve gelişim sürecini takip eden kurumlar olmak durumundadır. Bu nitelikten sapma olmaksızın üniversite eğitiminin gerçekleşmesini sağlamakla yükümlü devletlerin geleceği sağlam temellere dayalı demektir.

Bu nedenle Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devletinin üniversiteleri kurduğu sistem ile çağdaş bilimsel akılcı ve özgürlükçü düşüncelerin yer aldığı üniversiteler olarak yerleşmiş ve geleceğin gençlerinin ülkenin sürekliliğini sağlama konusunda engin bilimsel bilgi ile donanmak için her türlü imkânın eğitim için sağlanması gerektiğini yöneticilerin zihinlerine yerleştirmek istemiştir. Sağlam bir temel ile kurulmuş bulunan yüksek eğitimin ana ilkelerinin değiştirilmeden uygulanmasının gerekli olduğunu tekrar ederek bize bıraktığı Cumhuriyet ve devrimleri için Mustafa Kemal Atatürk'ü her Türk gencinin minnet ve şükran ile anması gerektiğini vurgulamak isteriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- * Mumcu Ahmet: Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Hukuk Fakültesine, Ankara, 1977
- * Akçaoğlu Ertuğrul: Ankara Üniversitesinin Kuruluşu ve İlk Günleri, Barolar Birliği Dergisi sayı 80 Ocak –Şubat 2009
- * Altıner Avni: Her Yönüyle ATATÜRK, İst. 1986
- * Arslan Bulut: ABD Kongresinin 100 yıl önce aldığı gizli Türkiye Kararı Yeniçağ Gazetesi 27 Eylül 2012
- * Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 15, 1923 Kaynak Yayınları
- * Bahadır Osman: <https://sarkaç.org/2019/07/1933-üniversite-reformuna-bir-bakış>.
- * Bardakçı Murat: Fatih sultan Mehmet Son Roma İmparatoru mu? 16.01.2007 Sabah Gazetesi, Makale. www.istanbul.edu.tr. İletişim.
- * Başgöz İlhan-Wilson: Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk <http://www.istanbul.edu.tr/iletisim>
- * Billur Özgür: 1933 ÜNİVERSİTE Reformunun Nedenleri ve Atatürk Dönemindeki Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi , İstanbul 2006
- ** Bozdağ İsmet: Atatürk'ün Evrensel Boyutları, İstanbul. 2008
- * Budak Şefik: Atatürk'ün eğitim Felsefesi ve Geliştirdiği Eğitim sisteminin Değiştirilmesi, Milli Eğitim dergisi Sayı 160, 2003
- * Collas Camile Bernard: 1864 te Türkiye Tanzimat Sonrası Düzenlemeler ve Kapitülasyonların Tam Metni, 2005 Ankara
- * Çağlar Behçet Kemal: Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri, TDK Yayını, Ankara 1968
- * Darülfünun, Fikir ve Edebiyat Üniversitesi. <http://www.istanbul.edu.tr/iletisim>
- * Demirci Sevtap: Belgelerle Lozan: 2013, İstanbul
- * Dölen Emre: II Meşrutiyet Döneminde Darülfünun, Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1 2008
- * Ergin Berin : Turkey at the Crossroads: Women's Rights In the Turkish Legal System Regarding The International Conventions. Townsend University Summer Course Lectures
- * Filiz Şahin: Atatürk'ün eğitim Felsefesi İdealist Eğitimciler's Notes www.facebook.com/notes.php?id=110269704628
- * Galatasaray Lisesi Tarihçesi: gls.gsu.edu.tr.
- * Giritli İsmet :“Kemalizm İdeolojisi” Atatürkçülük II. Kitap Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler İstanbul, 2001.
- * Göze Ayferi: İnkılap Tarihimiz ve Atatürk İlkeleri, İstanbul, 1984
- * Ilgım Mesut: 1933 Üniversite Reformu Atatürk'ün Benzersiz Dehasının Bir Başka Ürünüdür. Şalom Haftalık Siyasi ve Kültürel Gazete, 18. Şubat 2009
- * İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi İstanbul Üniversitesi Tarihi

www.istanbul.edu.tr. iletisim

***Kocamanoğlu Emine: Osmanlı Döneminde Robert Kolej’de Din Eğitimi, Osmanlı Cilt 5 Toplum Yeni Türkiye Yayınları**

***Kök Arzu: Milli Devrimci Toplumcu Günlük Siyasi Gazete, 28.11.2019**

***Kütahya Sultanisinde Öğretmenlere Nutuk. <http://911blogcu.com/m-k>**

***Nur Ardaçoç: Nutuk İstanbul, 1987**

***Parlar Suat: Bir Roma İmparatoru 29.05.2016 İnceleme , (www.Halk Sahnesi.org.)**

***Şişman Adnan: 20.Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devletinde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Münasebetleri, 2006 Atatürk Araştırma Merkezi Yayını**

***Tanör Bülent: Osmanlı-Trük Anayasal Gelişmeleri, İstanbul 1999**

***Tezcan Mehmet: Atatürk’ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik bir Yaklaşım, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Sayı 15, cilt V Temmuz 1989.**

***Sadi Borak-Dr. Utkan Kocatürk; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1972**

***1 Şubat 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesi**

***Vakit Gazetesi, 22 Eylül 1925**

***Yaşayan Lozan: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını Ankara 2003**

***<http://www.darulfunun.net>**

***<http://www.istanbul.edu.tr/tarihce.php> :**

***<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2019/08/05>**

***<https://www.istanbul.edu.tr/tr/cotent/üniversitemiz/tarihce>**

***<http://www.darulfunun.net> Darülfünun, fikir ve Edebiyat Üniversitesi**
